

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΟΘ' – ΤΕΥΧΟΣ 4 – ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἰω. Γενναδίου 14 – 115 21 Ἀθήναι
Τηλ.: 010-72.18.308. Fax 010-72.18.336
<http://www.ecclesia.gr>
e-mail:iera-synodos@ath.forthnet.gr

Ἐκδίδεται

Προνοία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου
Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
κ.κ. **ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ**

Ἐπὶ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων
τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς
Ἑπιχειρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Διευθυντῆς τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων
Εὐάγγελος Π. Λέκκος
Θεολόγος - νομικός

Διευθυντῆς Συντάξεως τοῦ Δελτίου
Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου
Ὁμότ. Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Τακτικὸν μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

Συλλογὴ ὕλης, διόρθωσις δοκιμῶν
Ἀριστομένης Ματσόγγας
Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Χρήστος Καραγιάννης, M.Th.

Τυπογραφεῖον
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ
Σόλωνος 98 – 106 80 Ἀθήναι
Τηλ.: 010-36.61.200. Fax 010-36.17.791
<http://www.livanis.gr>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἀνατομὴ δεήσεως ὑπὲρ ἐπικρατήσεως καὶ
παγιώσεως τῆς εἰρήνης εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν 243

ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΕΚΚΛΗΣΗ

τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου
Πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Πρόσβη τοῦ Ἰσραὴλ 244

ΔΗΛΩΣΗ

τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου
Γιὰ τὸ Ναὸ τῆς Γεννήσεως στὰ Ἱεροσόλυμα 246

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἐπὶ τῷ Εὐαγγελισμῷ τῆς Θεοτόκου καὶ
τῇ ἐνάρξει τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας 247

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πρὸς τὸν Ἰρανό πρόεδρο Μοχαμέτ Χανταμί κατὰ
τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν 249

ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου
Ἐπίσκεψις ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
στὸ Βατικανὸν 252

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Σεβ. Μητροπολίτου Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου κ. Τίτου
Ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ διαχρονικὸς ρόλος τῆς στὴν Ἱστορία 255

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

Θεοφ. Ἐπισκόπου Σαλώνων κ. Θεολόγου
Εἰς τὸν ἀοίδιμον Μητροπολίτην Κερκύρας, Παξῶν
καὶ Διαποντίων Νήσων κυρὸν Τιμόθεον (Τριβιζᾶν) 259

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Γρ. Θ. Στάθη
Ἡ ψαλτικὴ ἔκφρασις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας 262

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ 270

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 274

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ 300

ΠΡΑΞΕΙΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ 307

ΠΙΝΑΞ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΠΡΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΑΝ ΕΚΛΟΓΙΜΩΝ 317

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 318

**Ἀναπομπή δεήσεως
ὑπὲρ ἐπικρατήσεως καὶ
παγιώσεως τῆς εἰρήνης
εἰς τὴν
Μέσην Ἀνατολήν**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθμ. Πρωτ. 1090
Διεκπ. 563

Ἀθήνησι τῆ 2α Ἀπριλίου 2002

ΕΓΚΥΚΛΙΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πρὸς
τὴν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καὶ
τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἐκ Συνοδικῆς Ἀποφάσεως, ληφθείσης ἐν τῇ Συνεδρίᾳ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς 2ας ὁδεύοντος μηνὸς Ἀπριλίου ἐ.ἔ., γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, συμμετέχουσα εἰς τὴν ἀγωνίαν μεθ' ἧς ἅπας ὁ κόσμος παρακολουθεῖ τὰ ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ γεγονότα, ἀπεφάσισεν ἐν τῇ ὡς ἄνω Συνεδρίᾳ Αὐτῆς, ὅπως τὴν προσεχῇ Κυριακῇ 7ην Ἀπριλίου ἐ.ἔ. ἀναπεμφθῆ δεήσεις μετὰ τὸ «*Εἶη τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου...*» εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱερούς Ναοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ ἐπικρατήσεως καὶ παγιώσεως τῆς εἰρήνης εἰς τὴν ὡς εἴρηται εὐαίσθητον περιοχὴν τῆς ὑψηλίου.

Ὁ τύπος τῆς δεήσεως ἐνδείκνυται νὰ εἶναι ὁ ἑξῆς:

Ὁ Διάκονος:

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός...

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν...

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου...

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης, εἰς σύμπασαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν οἰκουμένην, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν πολυπαθῆ περιοχὴν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἐνθα ἐβημάτισαν οἱ ὠραῖοι πόδες, οἱ εὐαγγελιζόμενοι τὴν εἰρήνην, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἔτι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι...

Ὁ Ἱερεύς:

Ἐπάκουσον ἡμῶν ὁ Θεός...

Ὁ Ἱερεύς:

Εἰρήνη πᾶσι...

Ὁ Λαός:

Καὶ τῷ πνεύματι Σου.

Ὁ Διάκονος:

Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ Λαός:

Σοὶ Κύριε.

Ὁ Διάκονος:

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Λαός:

Κύριε ἐλέησον.

8 Ἀπριλίου, 2002
 Αὐτοῦ Ἐξοχότητα
 Πρέσβην Δαβὶδ Σασόν,
 Πρεσβεία τοῦ Ἰσραήλ
 Ἀθήνα

**ΤΟΥ ΜΑΚ.
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
 ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝ
 ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΡΕΣΒΗ
 ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ**

Ἀγαπητὲ κ. Πρέσβη,

Σὲ συνέχεια τῆς τηλεφωνικῆς μας ἐπικοινωνίας πρὶν ἀπὸ λίγα λεπτά, παρακαλῶ σημειῶστε ὅτι παρακολουθοῦμε μὲ ιδιαίτερη ὀδύνη τὰ γεγονότα ποὺ λαμβάνουν χώρα στοὺς Ἅγίους Τόπους κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τελευταίων ἡμερῶν. Ὁ κύκλος τῆς βίας καὶ τῆς ἀπώλειας ἀθῶνων ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρῆς, ὅπως καὶ ἡ καταστροφή οἰκιῶν καὶ περιουσιῶν, μᾶς ἐμβάλλουν σὲ βαθύτατη ἀνησυχία.

Προβληματιζόμαστε ιδιαίτερα ἀκούγοντας συγκεχυμένες πληροφορίες προερχόμενες ἀπὸ τὴ Βηθλέεμ, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες οἱ Ἰσραηλινὲς δυνάμεις ἀπει-

Ἡ Ἱερεὺς:

Ὁ Ὑψιστος καὶ Φιλάνθρωπος Δεσπότης, ὁ Θεὸς τῆς Εἰρήνης, ἧς οὐκ ἔστιν ὄριον, καὶ πατὴρ τῶν οἰκτιριμῶν, ὁ ποιήσας πᾶν γένος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διαμερίσας ἔθνη, ὄρισας καὶ τὰς ὁροθεσίας αὐτῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, ἔγειρον τὴν δυναστείαν Σου καὶ ἔλθε εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς.

Ἐπίσκεψαι τὸν κόσμον Σου ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ κατάπεμψον τὸν θεῖον Σου φωτισμὸν ἐπὶ τοὺς ἡγήτορας τῶν ἐθνῶν, ὀδηγῶν αὐτοὺς τοῦ γινῶναι τὴν ὁδὸν Σου καὶ τὴν ἀλήθειάν Σου.

Ἐπιδαψίλευσον ἄνωθεν τὴν σὴν εἰρήνην, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, εἰς τὴν πολυπαθὴ περιοχὴν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἵνα αὕτη ἐπικρατήσῃ καὶ παγιωθῇ εἰς τὸν ἱερὸν χώρον, ἐνθα ἐβημάτισαν οἱ εὐαγγελιζόμενοι αὐτὴν ὠραῖοι πόδες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐμπλησον εἰρήνης τὴν γῆν, ἥτις προσήνεγκέ Σοι, τῷ Παντοκράτορι Θεῷ, τὸ σπῆλαιον, ἐνθα ἐτέχθης καὶ ἀνεκλίθης ὁ ἄρχων τῆς εἰρήνης, ἦν στρατιὰ Ἀγγέλων εὐηγγελίσθη τῷ κόσμῳ διὰ τοῦ οὐρανίου ὕμνου «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία».

Χάρισαι εἰρήνην εἰς τὸν τόπον, ἐνθα ἐκουσίως ἐπὶ τοῦ ὄπλου αὐτῆς, δηλονότι τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἐτανύθη τὸ Πανάγιον καὶ Πανάσπιλον Σῶμά Σου, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅμβρους εἰρήνης ἐκ τῶν ἀκενώτων Σου πηγῶν κατάπεμψον εἰς τὴν περιοχὴν, ἐνθα ἀναστάς ἐκ νεκρῶν αὐτὴν ἐδωρήσω τῇ ἀνθρωπότητι διὰ τοῦ θεορρήτου χαριετισμοῦ Σου «Εἰρήνη ὑμῖν».

Ναί, Ἐπουράνιε Βασιλεῦ!, ὁ πάσης εὐεργεσίας πλουσιοπάροχος δοτὴρ ἀγαθός, ὁ διδούς ὑπερεκπερισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα καὶ νοοῦμεν, ἐπισκίασον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀντιμαχομένων, σβέσον τὰ φρυγάματα τῶν ἐθνῶν καὶ χάρισαι αὐτοῖς βαθεῖαν καὶ ἀναφαίρετον εἰρήνην, ἵνα ἐν γαλήνῃ ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωσιν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Κατεύθυνον τὰς βουλὰς αὐτῶν εἰς ἐξάλειψιν πάσης ἀπειλῆς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, ἕως οὔ, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συναδελφώσεως, καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως Σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐλθέτω δὴ ἐφ' ἅπαντα τὸν κόσμον ἡ Βασιλεία Σου, Βασιλεία πάντων τῶν αἰῶνων, Βασιλεία χρηστότητος, δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης.

Σὺ γὰρ εἶ ἡ ὄντως εὐφροσύνη τῶν ἀγαπώντων σε, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περᾶτων τῆς γῆς καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Κόσμου καὶ Σοὶ τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Εἶτα Ἀπόλυσις.

Ἐντολὴ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ὁ Ἀρχιεραγματεὺς

† Ὁ Σαλώνων ΘΕΟΛΟΓΟΣ

λοῦν νὰ παραβιάσουν τοὺς ἱερούς χώρους τοῦ Ναοῦ τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, πού ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ Ἅγια Προσκυνήματα γιὰ ὅλη τὴ Χριστιανοσύνη, προκειμένου νὰ προχωρήσουν σὲ συλλήψεις προσώπων πού ἀναζητήσαν ἐκεῖ ἄσυλο.

Ἐὰν τὰ ὄσα ἀκούγονται ἰσχύουν, τότε πρόκειται γιὰ μία ἐξαιρετικά σοβαρὴ ἐξέλιξη μὲ βαρύτερες ἐπιπτώσεις σὲ ὁλόκληρο τὸν Χριστιανικὸ κόσμο.

Ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀποδίδει μεγάλη σημασία στὴν παροχὴ ἀσύλου σὲ ὅλους ὅσοι τὸ ζητοῦν. Ἀναμφίβολα, γνωρίζετε ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας, στὸ διάβα τῆς ἱστορίας Της, προσέφερε καταφύγιο καὶ ἄλλως πὼς προστάτευσε χιλιάδες ἄτομα ἀνεξαρτήτως θρησκευύματος ἀπὸ διωγμοὺς ἢ καὶ βέβαιο θάνατο.

Καλοῦμε τὴν κυβέρνησή σας, ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴ στιγμή, νὰ ἐνεργήσει μὲ ἐγκράτεια, προκειμένου νὰ περισώσει τὸ ἠθικὸ κεφάλαιο πού ἔχει συσσωρευθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῶν δεινῶν πού ὑπέστη ὁ λαὸς σας στὸ πρόσφατο παρελθόν.

Προσευχόμαστε νὰ ἐπικρατήσει ἡ σύνεση ἔναντι τοῦ ἐνστίκτου γιὰ ἐκδίκηση, ὥστε νὰ σπάσει ὁ κύκλος τῆς συνεχῶς αὐξανόμενης βίας.

† Χριστόδουλος

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

Κοιν: Μονσινιὸρ Paul Tabet, Nuncio τοῦ Βατικανοῦ στὴν Ἀθήνα.

Ἀρχιεπίσκοπος George Carey, Προκαθήμενος Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Δρ. Konrad Raiser, Γενικὸς Γραμματέας Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Keith Clements, Γενικὸς Γραμματέας ΚΕΚ.

Μονσινιὸρ Noel Treanor, Γενικὸς Γραμματέας COMECE.

April 8, 2002

His Excellency

Ambassador David Sasson

Embassy of Israel

Athens

Dear Mr. Ambassador,

Further to our conversation of a few minutes ago, kindly note that it is with great distress that we have been following the events taking place in the Holy Land during the last few days. The cycle of violence and loss of innocent life on both sides, not to mention the destruction of homes and property, are deeply troubling.

We are particularly troubled by confused reports from Bethlehem that seem to suggest that Israeli forces are threatening to violate the sacred space of the Church of the Nativity, one of the most holy places for all Christians, in order to arrest persons seeking refuge there.

If these reports are true, this would be a very grave development that would have a profound impact on the entire Christian world.

The Orthodox Christian Church has taken very seriously the role of providing sanctuary to those who have sought it. You no doubt know that our Church, throughout its history, has sheltered and otherwise protected from abuse, even death, thousands of persons of all religions.

We beseech your government, even at this time, to act with restraint in order to conserve the moral capital that has accrued as a result of the suffering of your people in the recent past.

We pray that wisdom prevail over the impulse for revenge, in order that the cycle of everincreasing violence be broken.

† Christodoulos

Archbishop of Athens and All Greece

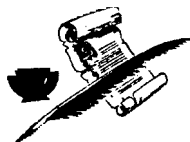
cc: Mgr. Paul Tabet, Apostolic Nuncio, Athens.

Archbishop George Carey, Primate of the Church of England.

Dr. Konrad Raiser, Secretary General, World Council of Churches.

Keith Clements, Secretary General, ΚΕΚ.

Mgr. Noël Treanor, Secretary General, COMECE.

Γιὰ τὸ Ναὸ τῆς Γεννήσεως στὰ Ἱεροσόλυμα

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνατίναξη μιᾶς ἐκ τῶν εισόδων τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Γεννήσεως στὴ Βηθλεέμ, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος ἔκανε τὴν ἀκόλουθη δήλωση:

«Παρακολουθοῦμε μὲ μεγάλη ἀγωνία τὶς ἐξελίξεις στοὺς Ἁγίους Τόπους. Εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχουμε ἰδιαίτερες εὐαισθησίες, διότι εἶναι τὰ πανάγια προσκυνήματα, τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὁποίων, ὅπως γνωρίζετε, ἀνήκουν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνορθόδοξη Ἐκκλησία, στὸ Ἑλληνορθόδοξο Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἔχουμε σταθεῖ στὸ πλευρὸ τοῦ Πατριάρχου Εἰρηναίου καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἄλλων Ἀγιοταφίτων. Προσευχόμεθα καὶ προβαίνουμε σὲ κάθε διάβημα, τὸ ὁποῖο θὰ ἀποτρέψει τὴν αἱματοχυσία καὶ βεβαίως καὶ κάθε καταστροφικὴ ἐνέργεια σὲ βάρος τοῦ ἀρχαίου μνημείου ὅλης τῆς χριστιανοσύνης, ποὺ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Γεννήσεως στὴν Βηθλεέμ. Ἔχω τὴν διαβεβαίωση τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἰσραηλινοῦ πρέσβευς κ. David Sasson ὅτι ἡ κυβέρνησή του ἔχει δώσει σαφεῖς ἐντολές νὰ μὴ θιγῇ τὸ μνημεῖο καὶ νὰ μὴν ὑπάρξει αἱματοχυσία.

Σήμερα, αὐτὴν τὴν ὥρα, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἔγινε κάποια ἀνατίναξη μιᾶς ἐκ τῶν εισόδων τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ. Ἄν αὐτὸ εἶναι ἀληθές, γεννᾶ μέσα μας ἀπογοήτευση, μεγάλη θλίψη καὶ ἀποδοκιμασία. Γιατὶ οἱ Ναοὶ πάντοτε ἦσαν χώροι ἀσύλου, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατέφευγαν πολλοὶ καταδιωκόμενοι.

Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Παλαιστινίων πρέπει νὰ ἐπιδειχθῇ νηφαλιότης, διότι εἶναι συγκεχυμένες οἱ πληροφορίες καὶ αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐπιμερίσουμε τὶς εὐθύνες. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη καὶ βεβαίως καὶ τὸ ἀρχαῖο μνημεῖο τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου μας νὰ παραμείνῃ ἄθικτο, ὅπως τὸ σεβάστηκαν τόσο αἰῶνες καὶ τόσο κατακτητές. Ἐνώνουμε τὶς προσευχὲς μας καὶ ὡς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ ὄλο τὸν Ὁρθόδοξο Λαὸ μας, προκειμένου νὰ ὑπάρξει παύση τῶν κακῶν καὶ τελικὰ νὰ ἐπικρατήσουν νηφάλιες σκέψεις καὶ ἡ εἰρήνη νὰ παγιωθῇ σὲ αὐτὴ τὴν πολὺπαθὴ περιοχὴ τοῦ κόσμου.

Ἔχω ἔρθει σὲ συνεννόηση μὲ τὸν Μακαριώτατο Πατριάρχη Ἱεροσολύμων κ. Εἰρηναῖο καὶ τοῦ ἔχω δηλώσει ὅτι εἴμεθα στὸ πλευρὸ του ἔτοιμοι γιὰ συμπαράσταση σὲ κάθε αἴτημά του, τὸ ὁποῖο θὰ μᾶς ὑποβληθῇ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν μᾶς ἔχει ὑποβληθῇ αἴτημα νὰ ἀποστείλομε ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια. Ἔχομε μέχρι σήμερα δύο φορές ἐπιχορηγήσει ὡς Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μὲ σοβαρὰ χρηματικὰ ποσὰ τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, πρὶν ἀκόμη ξεσπάσει ὁ πόλεμος αὐτός, καὶ εἴμαστε βεβαίως πάντοτε ἔτοιμοι καὶ διατεθειμένοι νὰ προσφέρουμε καὶ ἄλλη βοήθεια, ἐὰν αὐτὸ χρειαστεῖ».

**ΕΠΙ ΤΩ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΩ
ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΗ ΕΝΑΡΞΕΙ
ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΗΣ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ**

Παιδιά μου ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Διπλή εἶναι ἡ σημερινή ἑορτή, πού μᾶς γερμίζει χαρὰ μεγάλη. Εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς σωτηρίας τῆς Οἰκουμένης καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ξεπεσμένου ἀνθρώπου καί παράλληλα εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ σκλαβωμένου Γένους τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ὑπερκόσμια χαρὰ εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅπως ἡ χαρὰ εἶναι τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καί τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Εἶναι συναίσθημα πού ἐπικρατεῖ στὸν καθένα πού βιώνει τὸν θρίαμβο τοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ σκοτὸς στὸν Εὐαγγελισμό, τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ θανάτου στὴν Ἀνάσταση καί τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς σκλαβιάς καί τῆς βαρβαρότητας στὴν Ἐπανάσταση τῆς Παλιγγενεσίας.

Ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἀπευθυνόμενος στὴν Ἀειπάρθενο Μαρία τῆς λέγει: «**Χαῖρε** Κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί...». Ὁ Κύριός μας μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του ἀπευθυνόμενος στὶς ἁγίες Μυροφόρους καί τοὺς Μαθητὲς Του τοὺς προσφωνεῖ μὲ τὸ «**Χαίρετε**». Καί ὁ ποιητὴς μας Τάκης Παπατσώνης, στὴν «Ἐθνεγερεία» του, παρομοιάζει τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ Θεοτόκο καί γράφει:

«Ἦρθε ἡ στιγμή πού ὁμοιώθηκε ἡ Ἑλλάδα
μὲ Παναγία καί εἶπε πάλι Ἐκείνη
τὸ Ἰδοῦ, ἡ δούλη κι ἐγὼ τοῦ Κυρίου.
Κοινολογεῖτο ἀπὸ παντοῦ ὁ θεῖος λόγος
στὰ φανερά: Ἐγγὺς τὸ Πάσχα, ἐτοιμασθῆτε».

Γιὰ τὸ «**Χαῖρε**» ὁ διδάχος τοῦ Γένους Ἡλίας Μηνιάτης ἀνέπεμψε δέηση πρὸς τὴν Ἀειπάρθενο Μητέρα τοῦ Σωτήρα μας σὲ κήρυγμά του στὴ Βενετία, στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1688, λέγοντας μεταξὺ ἄλλων: «Λοιπὸν εὐσπλαγχνε Μαριάμ, παρακαλοῦμεν σε διὰ τὸ “Χαῖρε” ἐκεῖνο, ὅπου μᾶς ἐπροξένησε τὴν χαρὰν. Διὰ τὸν ἀγγελικὸν ἐκεῖνον Εὐαγγελισμόν, ὅπου ἐστάθη τῆς σωτηρίας μας τὸ προοίμιον· Χάρισε τοῦ Γένους μας τὴν προτέραν τιμὴν. Ἀσήκωσέ το ἀπὸ τὴν κορβίαν τῆς δουλείας εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀπὸ τὰ δεσμὰ εἰς τὸ σκῆπτρον, ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸ βασίλειον. Καί ἂν ἐτοῦταις ἡ φωναῖς δὲν σὲ παρακινούσιν εἰς σπλάγχθος, ἄς σὲ παρακινήσωσιν ἐτοῦτα τὰ πικρὰ δάκρυα, ὅπου μᾶς πέφτουσιν ἀπὸ τὰ μάτια. Ἄλλ’ ἀνίσως καί ἐτοῦτα δὲν φθάνουσιν, ἄς σὲ παρακινήσωσιν αἱ φωναί, καί ἡ παρακάλεσες τῶν Ἀγίων σου, ὅπου ἀκαταπαύτως φωνάζουσιν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίου Ἑλλάδος. Φωνάζει ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Κρήτην. Φωνάζει ὁ Σπυρίδων ἀπὸ τὴν Κύπρον. Φωνάζει ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν. Φωνάζει ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Φωνάζει ὁ Πολύκαρπος ἀπὸ τὴν Σμύρνην. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνη ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Φωνάζει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὴν Βασιλεύουσαν Πόλιν. Καί δείχνοντάς σου τὴν σκληροτάτην τυραννίδα τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγχνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους τὴν ἀπολύτρωσιν».

Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος εἰσήκουσε τὶς δεήσεις τῶν ἁγίων Μαρτύρων καί Νεομαρτύρων τοῦ Γένους καί τὸ ἀπελευθέρωσε. Καί τώρα αὐτὸ τὸ Γένος μας βρίσκεται μπροστὰ στὴ νέα πρόκληση τῆς Ἱστορίας του, δηλονότι στὴν πορεία πού ξεκίνησε ἐντὸς τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης. Ἐπὶ αἰῶνες οἱ πρόγονοί μας μέσα ἀπὸ

χιλιάδες δυσκολίες, τλαιπωρίες, βασανιστήρια, μαρτύρια μᾶς βάρβαρης τυραννίας παρέδωσαν σὲ ἐμᾶς ἓνα Ἔθνος εὐρωστο πὺν ἔχει διατηρήσει τὴ μνήμη του, τὶς ρίζες του, τὴν πνευματικότητά του. Καὶ σὲ ἐμᾶς καὶ στοὺς μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς ἔλαχε ἡ εὐθύνη τῆς συνέχειας τοῦ Γένους. Τώρα οἱ συνθήκες εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς σκλαβιάς. Τώρα δὲν ἔχουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸν βάρβαρο κατακτητὴ, ἀλλὰ τὴν ἀλλοτριώσή μας μέσα σὲ ἓνα κόσμον στὸν ὁποῖο ἐπικρατεῖ ἡ ἀθεΐα καὶ ὁ ἐγωισμὸς, ὁ συγκρητισμὸς καὶ ὁ ἄμορφος πολιτισμὸς.

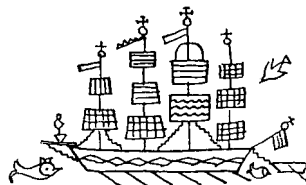
Τώρα λοιπὸν ἔχουμε ὅσο ποτε ἄλλοτε ἀνάγκη νὰ σφικταγκαλιάσουμε τὸν Κύριό μας καὶ νὰ ζητήσουμε τὴν προστασία τῆς Μητέρας του Παναγίας, τῆς ὁποίας τὸν Εὐαγγελισμὸ πανηγυρίζουμε σήμερον. Τώρα ὅσο ποτε ἄλλοτε ὀφείλουμε νὰ ἀκούσουμε τὸ λόγο τοῦ ἥρωα τοῦ Ἀγώνα τοῦ 1821 Στρατηγοῦ Γιάννη Μακρυγιάννη, πὺν ἔγραψε στὰ Ἀπομνημονεύματά του: «Τὸ λοιπὸν ἂν θέλωμε τὸ λίγο νὰ γένῃ μεγάλο, πρέπει νὰ λατρεύωμε τὸν Θεόν, ν' ἀγαπᾶμε πατρίδα· νᾶχωμεν ἀρετὴ· τὰ παιδιά μας νὰ τὰ μαθαίνωμε γράμματα». Τώρα πρέπει νὰ ἀρθοῦμε στὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καὶ μαζί μὲ τὸν ἑαυτό μας νὰ περισώσουμε τὸ νόημα τοῦ 1821 καὶ τὸ χαροποῖο Μήνυμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Ζοῦμε σὲ μία ἐποχὴ πὺν τὸ κοινωνικὸ σύστημα, τὸ ὁποῖο διαχειρίζονται οἱ ἄρχοντες τοῦ κόσμου τούτου, θέλει νὰ ὑπονομεύσει τὴν πνευματικότητα καὶ γενικὰ τὸν πολιτισμὸ μας. Ὅπως ἔγραψε ὀρθᾶ ὁ Ἀγγελος Τερζάκης τὸ καταχθόνιο στρατήγημά του συνίσταται στὸ νὰ κάνει τὸν κάθε Ἕλληνα πολίτη ὑπονομευτὴ τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν ἐξαγοράζει μὲ τὴν ἄνεση. Τὸν ἐξαγοράζει μὲ τὴν ἀναίσθησία πὺν ὑποθάλλεται κατὰλληλα καὶ πονηρά. Τὸν καθιστᾶ μόνον του παραγωγὸ τοῦ ἀναίσθητικοῦ πὺν θὰ τὸν παραδώσει στὸν δράκο. Καὶ ὁ σημαντικὸς διανοούμενος πιστοποιεῖ ὅτι «μία Κίρκη μᾶς ἔχει κτυπήσει μὲ τὸ ραβδί

τῆς καὶ μᾶς ἔκανε χοίρους προτοῦ πάρομε τὸ δρόμον γιὰ τὸν μακελάρη καὶ ὕστερον γιὰ τὴ χύτρα τῆς».

Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πὺν τὸ ἴδιον αὐτὸ σύστημα ἔχει ὑποβαθμίσει τὸ Εἰκοσιένα, τὸ μῆνυμά του, τὶς θυσίες ὅσων ἀγωνίσθηκαν μὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἀξιοπρέπεια γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν Πίστη τὴν Ἁγία καὶ τῆς Πατρίδος τὴν Ἐλευθερία. Κατὰ βάθος μάλιστα, λόγῳ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, τῆς ξιπασιάς καὶ τῆς δουλοφροσύνης ἐναντι τῶν ὕλικῶν ἰσχυρῶν πὺν διακατέχει τοὺς ἡγέτες του, τὸ σύστημα ἔχει σβῆσει ἀπὸ τὴ μνήμη του τὸ '21 καὶ θέλει νὰ τὸ διαγράψει καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, γιὰ τὸ βλέπει ὡς ἐμπόδιον στὴν ἀφομοίωσή τους στὴ χυρᾶν τοῦ συγκρητισμοῦ καὶ στὴν ὑποταγὴ τους στὸ παντοδύναμον τίποτε, στὸ πανίσχυρον μηδὲν τῆς ἀνθρώπινης ἐξαθλίωσης.

Ὅμως δὲν θὰ τοὺς περάσει. Οἱ Ἕλληνες ἀπέδειξαν στὸ θέμα τῶν ταυτοτήτων καὶ συνεχῶς μὲ τὶς ἐνέργειές τους τεκμηριώνουν τὸ γεγονός ὅτι κρατοῦν ζωντανὸ στὴ μνήμη τους τὸν Εὐαγγελισμὸ τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸ τοῦ Γένους καὶ μὲ πρωτοποροῦσα τὴν Ἐκκλησία τους προσφέρουν τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτισμικὴ διακονία τους στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη, χωρὶς ἴχνος ἐπαρσης ἀλλὰ καὶ χωρὶς κανένα σύμπλεγμα κατωτερότητας. Καὶ πρέπει ὅλοι νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸν παλμὸ τῆς θρησκευούσας ψυχῆς τῶν παιδιῶν τῆς θὰ ἀποτελεῖ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος τεράστια καὶ ἀποτελεσματικὴ δύναμη ἀντίστασης ἐναντίον ὅλων ὅσων νομίζουν ὅτι ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀνατρέψουν τὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ Γένους, νὰ ἐξουθενώσουν τὴν ἀνθρώπιν ἀξιοπρέπεια καὶ νὰ διαστρέψουν τὴν Ἀλήθεια μετατρέποντας τὴν τυραννία σὲ δῆθεν ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς σὲ μηχανιστικὸ φαινόμενο καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ σὲ πριόνι καὶ ἐργαλεῖον τῶν σκοπιμοτήτων τους.

**Πρὸς τὸν Ἰρανό πρόεδρο
Μοχαμέτ Χανταμί κατὰ
τὴν ἐπίσκεψη αὐτοῦ
στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ
Ἀθηνῶν (15.3.2002)**

Ἄξιόσεβάστε Χογιατολεσλάμ Σεγιέντ Μοχαμέτ Χανταμί, ἐξοχώτατε κύριε Πρόεδρε τῆς Ἰσλαμικῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἰράν, χαίρετε καὶ καλῶς ἤλθατε!

Χαίρω διότι στὸ πρόσωπό σας ὑποδέχομαι ὄχι μόνον τὸν θρησκευτικὸ ἡγέτη μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ φιλοσοφικὴ καλλιέργεια, ἀλλὰ ἐπίσης τὸν Πρόεδρο μᾶς φίλης χώρας, τὸν ἡγέτη ἐνὸς ἀξιοθαύμαστου λαοῦ μὲ σημαντικὴ συμβολὴ στὸν πολιτισμὸ, ἐνὸς λαοῦ τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων τιμοῦν ἰδιαιτέρως.

Παρακολουθοῦμε κατὰ τὸ δυνατόν τις προσπάθειές σας γιὰ τὴν προώθηση ἐνὸς διαθρησκειακοῦ καὶ διαπολιτισμικοῦ διαλόγου, διαβάσαμε δὲ μετὰ προσοχῆς τὰ κείμενα τῶν ὀμιλιῶν σας στὰ πανεπιστήμια τῆς Φλωρεντίας καὶ Seton Hall, ὅπως ἐπίσης καὶ στὴ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ ΟΗΕ. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴ φήμη σας ὡς ἡγέτου μεγάλης πνοῆς.

Ὅπως καλῶς γνωρίζετε, τὸ ἀπόλυτο χριστιανικὸν ἰδεῶδες τῆς ἐνιαίας οἰκουμενικῆς πολιτείας δὲν μπόρεσε νὰ σαρκωθεῖ στὴν Εὐρώπη τῶν Μέσων Χρόνων. Ὁ ἴδιος ὁ χριστιανικὸς κόσμος δὲν μπόρεσε νὰ ἀποφύγει τὴ μετατροπὴ τῶν διαφορῶν σὲ ρήγματα, τὰ ὁποῖα κατέληξαν σὲ σχίσματα. Δὲν ἠθέλησε νὰ θέσει τὰ πνευματικὰ στοιχεῖα τῆς πίστεώς του ὁδηγοὺς στὴ ζωὴ του. Παράλληλα, οἱ νέοι ἱστορικὰ λαοί, οἱ ἀποκαλούμενοι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους «βάρβαροι», εἶδαν τὸν τότε κόσμον ὡς πεδίο ἀνταγωνισμοῦ καὶ κυριαρχίας μᾶλλον, παρὰ ὡς χώρον πολιτισμοῦ μὲ πνευματικὴ κατεύθυνση.

Βαθμιαῖα, τὸ χριστιανικὸ οἰκουμενικὸ πολιτειακὸ ἰδεῶδες ἐξέπεσε σὲ ἴδρυση πολυφυλετικῶν ἡγεμονιῶν, ἢ τελευταία τῶν ὁποίων διελύθη μόλις στὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἀλλὰ οἱ ἡγεμονίες αὐτὲς εἶχαν ἀρχίσει αἰῶνες πρὶν νὰ παραδίδονται στὴν πυρὰ πού ἀναβε στὴν ἡπειρὸ μας τὸ σύνθημα «ἓνα ἔθνος, ἓνα κράτος». Ἡ μοίρα τῆς Εὐρώπης ἀνετέθη ἔτσι στὸν ἐθνικισμό, ὁ ὁποῖος ἐξέθρεψε τὶς ρατσιστικὲς ἰδεολογίες. Τὸ τρομερὸ αὐτὸ ζεῦγμα ὑπῆρξε ρομφαία θανάτου, ἢ ὁποῖα ἀνέσκαπτε συνεχῶς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἔπνιγε στὸ αἷμα τῶν λαῶν τῆς, ἔτσι ὥστε μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον δὲν ὑπῆρχε οἰκογένεια πού νὰ μὴ θρηνεῖ τουλάχιστον ἓνα θῦμα.

Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πορείας τῶν λαῶν μέσα στὸν πόνο καὶ τὸ αἷμα, καὶ μέσα καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, οἱ θρησκείες δυστυχῶς ὑπῆρξαν ἐνίοτε πυρομαχικά, ἀντὶ νὰ εἶναι διάκονοι εἰρήνης. Τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ, βέβαια, στὴ θεωρητικὴ διδασκαλία τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ στὴν ἐκμετάλλευσή τῆς ἀπὸ ἐπιτήδειους καιροσκόπους τῆς ἐξουσίας. Οὔτε αὐτὸ ἀφορᾷ στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας, ἢ ὁποῖα δὲν ἐπέτρεψε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς μέσο καὶ ὄργανο πολιτικῶν ἐπιδιώξεων. Παρὰ ταῦτα, ἐφθάσαμε στὸ σημεῖο νὰ κατηγοροῦμεθα ὅτι ἀνεχόμεθα νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ θρησκεία γιὰ σκοποὺς ἰδιοτελεῖς ἢ εὐτελεῖς. Ἀσφαλῶς, ὑπῆρξαν μέσα στοὺς αἰῶνες πιστοί, ἱερεῖς, ἱεράρχες, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴ μαρτυρία τους στὸν Κύριον ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ἅγιες μορφές, πού ἔσωζαν τὸν κόσμον μὴ συστοιχούμενες μὲ τὸν κόσμον. Ἀλλὰ, διαβάζοντας τὴν ἱστορία, διαπιστώνουμε ὅτι γενικὰ ἡ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν λαῶν δὲν ὑπῆρξε παράγων ἀποτροπῆς τῆς ἐπιθετικότητας, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσυνέπειάς τῆς.

Χάριτι Κυρίου, ὁ Εὐρωπαῖος ἄνθρωπος ἔφριξε πλέον μὲ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα καί, διαρκοῦντος τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς χριστιανῶν διανοουμένων καὶ μαχητῶν τῆς Ἀντίστασης στρατεύθηκε μὲ σκοπὸ τὴν

υπέρβαση τῶν ἐθνικισμῶν καὶ τῆ δημιουργία ἑνὸς κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ οἴκου. Ἔτσι ἄρχισε ἐκ νέου ἡ πορεία πρὸς τὴν ἔνωση τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν προκοπὴ τῶν λαῶν τῆς ἐν εἰρήνῃ, ἐλευθερία, δικαιοσύνη καὶ ἀσφαλεία.

Ἄλλὰ ὁ πλανήτης ὁλόκληρος εἶναι πιασμένος στὸ δόκανο τοῦ πολέμου καὶ τῶν συγκρούσεων. Ὁ 20ὸς αἰώνας μᾶς ἄφησε βαρειά κληρονομιά: περισσότερες ἀπὸ 40 ἔνοπλες συγκρούσεις γίνονται σὲ περίπου 35 σημεῖα τῆς γῆς.

Καὶ θὰ πρέπει, ὅλοι ὅσοι πιστεύουμε στὸν Θεό, ὅλοι ὅσοι θρησκευόμεθα, νὰ τολμήσουμε νὰ δοῦμε καὶ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια: οἱ θρησκείες δὲν ἔχουν κάνει αὐτὸ ποῦ πρέπει γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν κόσμον νὰ καταλάβει ὅτι ἡ σύγκρουση δὲν εἶναι ἡ λύση, ἡ σύγκρουση εἶναι τὸ πρόβλημα.

Οἱ θρησκείες, βέβαια, δὲν διαθέτουν μηχανισμοὺς ἀναγκαστικῆς ἐπιβολῆς τῶν ἀπόψεών των. Ὁ χριστιανισμὸς ἰδιαίτερα, καὶ μάλιστα ἡ Ὁρθοδοξία, δὲν ἀνεμίχθη στὴν πολιτικὴ καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀποκτήσει κοσμικὴ πολιτικὴ ἐξουσία. Παρὰ ταῦτα, ἔχουν ρόλο νὰ παίξουν γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν συγκρούσεων. Μποροῦν νὰ συνενώσουν τίς δυνάμεις των, νὰ συνεννοηθοῦν, καὶ νὰ ἐπιρεάσουν καὶ τοὺς λαοὺς καὶ τίς ἐξουσίες, ὥστε νὰ μὴ χρησιμοποιηθεῖ ἡ θρησκεία ὡς ὄπλο ἐναντίον ἄλλης θρησκείας.

Γιὰ παράδειγμα, ἔχω πλήρη τὴν πεποίθηση ὅτι ἐὰν οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ Καθολικοὶ χριστιανοὶ εἶχαν ἐργασθεῖ μὲ μουσουλμάνους ἀπὸ κοινοῦ, ἐὰν εἶχαν ὑψώσει κοινὴν ἀσπίδα εἰρήνης, ἐὰν εἶχαν συνεργασθεῖ τόσο σκληρὰ ὅσον ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ, ἄλλη θὰ ἦταν ἡ μοίρα τῶν λαῶν τῆς αἰμόφυρτης Γιουγκοσλαβίας.

Ἡ Μέση Ἀνατολή —τὴν ὁποία εὐλόγως ὁ Εὐρωπαῖος ἄνθρωπος αἰσθάνεται συγγενὴ του—, ἔχει μεταβληθεῖ σὲ γῆ θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὀδυρμοῦ. Καὶ ἐνῶ εἶναι κατανοητὸ σὲ ὅλους ὅτι οἱ λαοὶ ἐκεῖ πάσχουν ὄχι βέβαια ἀπὸ περίσσειμα ἐπιθετικότητος ἀλλὰ ἀπὸ ἔλλειψη ἐλευθερίας, δικαιοσύνης καὶ ἀσφαλείας, ἐν τούτοις οἱ θρησκείες δὲν κατανοοῦν ἐνίοτε ὅτι εἶναι δικὴ τῶν εὐθύνῃ τὸ ὅτι οἱ δυνάμεις τῆς κόλασης δίνουν στὸν πόλεμον θρησκευτικὸ διαβατήριον. Ἡ ἱερὴ πόλις Ἱερουσαλὴμ πρέπει νὰ ἀπαιτήσουμε νὰ γίνῃ πόλις τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας.

Πρέπει νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλινοὺς νὰ βροῦν στὴ Βίβλο καὶ τοὺς Προφῆτες τὴ δύναμη νὰ παλέψουν γιὰ τὴν εἰρήνη, καθὼς ὁ Θεὸς ἐπιτάσσει. Πρέπει νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τοὺς Ἰσλαμικοὺς λαοὺς νὰ βροῦν μέσα στὸ Κοράνιο καὶ τὴ λαμπρὴ σιῖτικὴ διδασκαλία τὴ δύναμη νὰ

παλέψουν γιὰ τὴν εἰρήνη.

Ἐμένα θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ ἐδῶ νὰ ἀναφερθῶ σὲ δυὸ σημεία, ποῦ ὁ κάθε χριστιανὸς ἔχει ὑποχρέωση νὰ θυμᾶται πάντοτε καὶ νὰ ζεῖ μὲ βάση αὐτά: τὸ τί ὁ Κύριος μᾶς εἶπε μετὰ τὴν ζωὴ ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐν τάφῳ.

Ἐξερχόμενος τῆς ἐρήμου ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ἄρχισε τὴ διακονία Του ζητώντας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοήσουν (Ματθ. 4, 17). Στὴν πρώτη Του ὁμιλία ἐξήγησε τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἐντολῆς, ποῦ ἡ ἀγάπη του γιὰ μᾶς τὴν ἔκανε νὰ ὁμοιάζει μὲ παράκληση. Ζήτησε νὰ μετανοήσουμε καὶ νὰ γίνουμε εἰρηνοποιοί, ἐλεήμονες, φιλόανθρωποι — τὸ ὁποῖον ἐξήγησε πὼς σημαίνει *φιλάδελφοι*, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐξήγησε ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ τήρηση τῶν θρησκευτικῶν κανόνων γιὰ νὰ μᾶς δεχθεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ χρειάζεται ὑπέρβαση τῶν κανόνων (Ματθ. 5, 20), χρειάζεται πνεῦμα διακονίας καὶ αὐτοθυσίας, πνεῦμα δικαιοσύνης. Διατυπώνει δὲ τὸν ὑψιστὸ ἠθικὸ κανόνα: νὰ μὴ κάνεις παρὰ μόνον ὅσα θὰ ἠθελες νὰ σοῦ κάνουν (Ματθ. 7, 12).

Ἔως ἐδῶ, ὅσα εἶπε εἶναι μία διδασκαλία ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἠθικὴ. Μία διδασκαλία ποῦ ἀσφαλῶς μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσει κάθε ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ μὴ χριστιανός. Ὅμως, ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀρκεῖται σὲ αὐτὴ τὴν ὑπέροχη ἠθικὴ διδασχὴ. Μᾶς ὀδηγεῖ ἕνα βῆμα πρὸς τὴν πλήρη ὑπέρβαση τῆς ἠθικῆς: μᾶς ζητᾷ νὰ ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθρούς μας (Ματθ. 5, 38-48). Ὅχι μόνο νὰ δείχνουμε κατανόηση, ὄχι μόνο νὰ τοὺς σεβόμαστε, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε! Κι αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ εἴμαστε καλοὶ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς *βρίσκεται* στὸ πρόσωπο τοῦ καταδιωγμένου, τοῦ φυλακισμένου, τοῦ βασανισμένου. Ὁ Θεὸς *κατοικεῖ* στὴ μάνα ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ θρέψει τὰ παιδιὰ της, στὸ ὄρφανὸ καὶ στερημένον παιδί, στὸν γέρο ποῦ τοῦ γκρέμισαν τὸ σπίτι. Ὁ Οἶκος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνήμερου, τοῦ ἀσθενοῦντος, τοῦ πάσχοντος (Ματθ. 25, 31-46).

Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι βασιλεῖον τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος καὶ ὁ πόνος θὰ κυριαρχοῦν, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ καρδιά μας. Ἀλλὰ ὑπάρχει εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν σεισμὸ καὶ τὸν πόλεμον: τὸ ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἔργον ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀσθένεια τοῦ σώματος καὶ στὶς κακουχίες τοῦ καταδιωγμένου: τὸ ὅτι οἱ κακουχίες αὐτὲς εἶναι ἔργον ἀνθρώπου. Τὸ μέγα σκάνδαλον τῆς ὑπαρξῆς κακοῦ παραμένει, «πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐρχεται» (Ματθ. 18, 7).

Ἐξερχόμενος τοῦ τάφου ὁ Ἰησοῦς ἐφανίστηκε στοὺς μαθητὲς του λέγων: «Εἰρήνη ὑμῖν» (Ἰωάν. 20, 19). Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰν εὐχὴ χωρὶς ἀντίκρουσμα: στὸ Μυστικὸ Δεῖπνο εἶχε ἤδη διευκρινίσει ὅτι «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν» (Ἰωάν. 14, 27). Ἡ εἰρήνη ποὺ ὁ Θεὸς παρέχει δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν εἰρήνην ποὺ ὁ ἄνθρωπος ζητᾷ, ἀλλὰ διαφέρει τὸ τί δίνει ὁ Θεὸς καὶ τί βρίσκουμε ἢ παίρνουμε ἢ δημιουργοῦμε στὸν κόσμο. Ἡ εἰρήνη ποὺ μᾶς δίνει ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δύναμη νὰ ζοῦμε μέσα στὸν κόσμο τῆς σύγκρουσης καὶ τοῦ πολέμου μένοντες εἰρηνοποιοί, μένοντες στὴ διακονία τῶν θυμάτων, ἀναγνωρίζοντας πάντοτε στὸ πρόσωπο τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου τὸ βλέμμα τοῦ πάσχοντος Θεοῦ.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος καὶ ὁ τρόπος, *γιὰ καὶ μετὸν ὅποιο ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἀνταποκρινόμεσθε θεοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γιὰ συνεργασία τῶν θρησκειῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς εἰρήνης*. Γι' αὐτὸ καὶ αἰσθανόμεσθε κατὰ πάντα ἔτοιμοι νὰ ἐργασθοῦμε μαζί σας, νὰ συνεργασθοῦμε μετὰ τὸ Ἰσλάμ καὶ μετὰ τὶς ἄλλες θρησκείες ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς καταλλαγῆς τοῦ κόσμου.

Ἐπὶ αὐτῷ ἔχει ἀνάγκη νὰ κατανοήσουν οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες ὅτι ζοῦμε πιά σ' ἓναν κόσμο ὅπου κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀσφαλῆς —εἴτε εἶναι πανίσχυρη ὑπερδύναμη εἴτε εἶναι ἀσήμαντο κρατίδιο. Ἡ τεχνολογικὴ ἐκρηξη καὶ τὸ συνακόλουθο γκρέμισμα τῶν ἀποστάσεων ἔκαναν καὶ τὰ πιὸ ἀπόρθητα σύνορα διάτρητα. Ἡ καταπίεση, τὸ κυνηγητό, ἡ τιμωρία καὶ οἱ προσπάθειες ταπεινώσεως καὶ ἐξόντωσης τοῦ ἀντιπάλου, δὲν ἦταν ποτὲ λύση τοῦ προβλήματος. Ἀκόμη λιγότερο ἰσχύει αὐτὸ στὶς μέρες μας, ὅπου ἡ ἐπίθεση δὲν ἀπαιτεῖ μεραρχίες, οὔτε χρῆμα.

Δὲν ὑπῆρξε οὔτε ἓνας πόλεμος στὴν παγκόσμιο ἱστορία ποὺ νὰ εἶχε ὡς καρπὸ τοῦ τὴν εἰρήνην. Ἄς προσθέσω ἐδῶ ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι προῖον ὑπερεξοπλισμοῦ, οὔτε τεχνολογικῆς ὑπεροχῆς, οὔτε δυνατοτήτων βομβαρδισμοῦ, οὔτε νέων μεθόδων καταπίεσης. Δὲν εἶναι ὅμως οὔτε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα συζητήσεων καλῆς θέλησης.

Αὐτὲς τὶς κρίσιμες ὥρες, καλούμεθα νὰ κατανοήσουμε ὅτι οἱ πόλεμοι, οἱ ἐνοπλες συγκρούσεις, ἡ τρομοκρατία καὶ ἡ χρῆση βίας, δὲν μποροῦν πιά νὰ στρέφονται κατὰ ἐπιλεγμένους στόχους· εἴμαστε ὅλοι, πάντοτε, ὁ ἐπιλεγμένος στόχος.

Αὐτὲς τὶς σκοτεινὲς ὥρες, καλούμεθα νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἡ συνεργασία τῶν θρησκειῶν μετὰ σκοπὸ τὴν προώθηση μορφῶν ἀλληλεγγύης πρὸς τὰ θύματα τῶν πο-

λέμων καὶ τῶν συγκρούσεων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐθνικότητα, τὴν πολιτιστικὴ ταυτότητα καὶ τὶς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, εἶναι μιὰ ἠθικὴ δύναμη ἐναντία στὸν πόλεμο καὶ τὴν καταπίεση. Ἔργο τῆς πίστεως δὲν εἶναι ἡ κατασκευὴ ἰδεολογίας, ἀλλὰ ἡ ἀμέριστη συμπαράσταση στὸ θῦμα, στὸ ὅποιο θῦμα.

Θὰ ἔχετε ἐλπίζω πληροφορηθεῖ τὰ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ μιὰ διαθρησκειακὴ διάσκεψη. Σκοπὸς τῆς διάσκεψης αὐτῆς δὲν εἶναι μόνο μιὰ ἀκόμη καταγγελία τῆς τρομοκρατίας (πράξι ποὺ ὅσο χρήσιμη καὶ νὰ εἶναι, πάντως δὲν συνιστᾷ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος μετὰ θρησκευτικὰ κριτήρια), ἀλλὰ ἡ ἀναζήτηση συγκεκριμένων τρόπων μετὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἔχουμε ἀμεση καὶ ζωτικὴ παρέμβαση τῶν θρησκειῶν στὰ σημεῖα κρίσεως, μετὰ σκοπὸ νὰ πάψει ἡ θρησκεία νὰ ἀποτελεῖ μέρος τῆς δυναμικῆς τῆς σύγκρουσης καὶ νὰ γίνεταί μέρος τῆς δυναμικῆς τῆς καταλλαγῆς. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων τῆς θρησκείας ἐργάζεται πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Κάποιες ἀσήμαντες μειοψηφίες χρησιμοποιοῦν τὴ θρησκεία γιὰ ἐγκληματικούς σκοπούς.

Ἐξ ἄλλου, στὴ χώρα μας φιλοξενοῦνται ἢ καὶ διαμένουν μονίμως πολλὲς χιλιάδες Ἴρανοί, Πακιστανοί, Κοῦρδοι καὶ μουσουλμάνοι ἀπὸ ἄλλες χώρες, γι' αὐτὸ καὶ ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος θὰ εἶναι χρήσιμος τόσο γι' αὐτοὺς ὅσο καὶ γιὰ τὶς χώρες τους, μετὰ τὶς ὁποῖες διατηροῦν στενοὺς δεσμούς. Τόσο ἡ Ἐκκλησία ὅσο καὶ ἡ Πολιτεία στὴ χώρα μας βλέπουν τὰ μέλη τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας στὴν Ἑλλάδα ὡς ἰσότιμα μέλη τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Κοινὴ μας μέριμνα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλιση ἀρμονικῆς καὶ εἰρηνικῆς συμβίωσης ὅπου-δήποτε, χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων. Ἡ Ἀθήνα εἶναι ἡ πόλις τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς ἀγάπης. Κι αὐτὸς τῆς ὁ χαρακτήρας τονίζει τὴ δυναμικὴ ποὺ ἀπὸ αὐτὴν ἐκπορεύεται. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς συνεννόησής μας, χρειάζεται νὰ ξεπερασθοῦν πολλὰ προβλήματα καὶ νὰ ἀναζητηθεῖ ὁ κοινὸς κώδικας ἐπικοινωνίας μας.

Συγχαίρω ἐν τῷ προσώπῳ σας τὸν εὐγενῆ περσικὸ λαό, καὶ εὐχομαι νὰ ἔχει σταθερῶς αὐξητικὴν ἀπήχηση ἡ πολιτικὴ σας, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἄξονες τόσο στὶς ἐσωτερικὰς ὅσο καὶ στὶς διεθνεῖς ὑποθέσεις, τὸν σεβασμὸ τοῦ προσώπου καὶ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ διαλόγου.

Καὶ εὐχομαι νὰ ἔχουμε ζωτικὴ τὴν ὑποστήριξή σας στὴν πρωτοβουλία μας γιὰ τὴ συγκρότηση διαθρησκειακοῦ μετώπου στὴν ὑπηρεσία τῆς καταλλαγῆς.

**ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΒΑΤΙΚΑΝΟ**

Ὁ παρελθὼν μῆνας Μάρτιος 2002 ἐπισημάνθηκε μὲ δύο σημαντικὲς συναντήσεις καὶ συνομιλίες ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Ἡγεσία τόσο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ πρώτη ἐκ τῶν συναντήσεων αὐτῶν συναρτᾶται πρὸς τὴν πρόσφατη ἐπίσκεψι τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἐπίσκεψις ἀποτελεῖ σταθμὸν στὴν ἱστορία τῶν σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διότι μετὰ τόσο πολλοὺς αἰῶνες χωρισμοῦ ἐπιδιώχθηκε μὲ τὴν ἐπίσκεψι αὐτὴ ἡ ἐναρξὶς ἀμοιβαίας γνωριμίας καὶ συνεργασίας ἐπὶ πρακτικῶν ζητημάτων. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Ἑλληνορθόδοξη αὐτὴ προσέγγισις δὲν ὑποκαθιστᾶ, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη σκοπὸ νὰ ὑποκαταστήσῃ, ἀλλὰ θὰ ὑποβοηθήσῃ κατὰ τι τὸν ἐπίσημο Ὁρθοδοξο-Ρωμαιοκαθολικὸ Θεολογικὸ Διάλογο, τὸν ὁποῖο —ἀνάμεσα σὲ Συμπληγάδες πέτρες— διεξάγει ἕως τώρα ἡ σχετικὴ Διεθνὴς Μικτὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐπισήμου Θεολογικοῦ Διαλόγου, ἡ ὁποία —συμπροεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Παπικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν προώθησι τῆς Χριστιανικῆς Ἐνότητος Καρδινάλιου Walter Kasper καὶ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ. Στυλιανοῦ— προσπαθεῖ νὰ ἄρῃ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὁποία ἐπιπροσθοῦν στὴν ἀποκατάστασι τῆς οὐσιαστικῆς κοινωνίας καὶ ἐνότητος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἡ μερικὴ ἀλληλοπεριχώρησις τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς θεωρητικο-δογματικῆς προσπαθείας ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συμμετέχουν καὶ στὴν ἐπίσημη Διεθνή Μικτὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, ὁ ὁποῖος εὐχόμεθα νὰ συνεχισθῇ ἀπροσκόπτως, ὑπερνικώντας τίς γνωστὲς δυσκολίες, οἱ ὁποῖες, ὡς μὴ ὄφελε, παρουσιάσθησαν στὴ Βαλτιμόρη.

Ἡ Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀττικῆς κ. Παντελεήμονος, ἐκ τοῦ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του στὴν Ἑλλάδα ἐκδημήσαντος πρὸς Κύριον ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων κυροῦ Τιμοθέου, τοῦ ὁποίου εἴη ἡ μνήμη αἰωνία, ἐκ τῶν Θεοφ. Ἐπισκόπων Θερμοπυλῶν κ. Ἰωάννου καὶ Ἀχαΐας κ. Ἀθανασίου καὶ ἐκ τῶν Πανοσ. Ἀρχιμανδριτῶν κ. Ἰγνατίου Σωτηριάδου καὶ κ. Ἐπιφανίου Οἰκονόμου.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀττικῆς κ. Παντελεήμων παρέδωσε στὸν Πάπα Ἰωάννη-Παῦλο Β' ἐπιστολὴν τοῦ Μακ. Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Χριστοδοῦλου, στὴν ὁποία, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ δογματικὲς διαφορὲς, ποὺ χωρίζουν Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμό, μὴ καθιστώντας ἐφικτὴ τὴν συμπροσευχὴν καὶ τὴν εὐχαριστιακὴν χρῆσιν κοινουῦ ποτηρίου, δὲν ἀποκλείουν τὴν ἐπιδίωξιν συνεργασίας σὲ ἐπίπεδο κοινωνικὸ, πολιτιστικὸ, ἐκπαιδευτικὸ, οἰκολογικὸ καὶ βιοηθικὸ. Γι' αὐτὸ ἡ κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Συνόδου ἀποστολὴν ἐπὶ τῆς Ρώμης τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «ἀποσκοπεῖ ἐπὶ τὴν δημιουργίαν μιᾶς γέφυρας ἐπικοινωνίας, συμφιλιώσεως καὶ ἐμπιστοσύνης μεταξὺ μας ἐπὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσιν, ὥστε ἡ μαρτυρία ἡμῶν ὡς Χριστιανῶν νὰ εἶναι πιὸ ἐντονη, πιὸ ἀξιόπιστη καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ σὲ μίαν κοινωνία, ποὺ εἶναι ἔτοιμη νὰ ἀπολέσει τίς παραδοσιακὰς ἀξίες τῆς πίστεως ἐπὶ τὸν Ἀυτρωτὴ Χριστό».

Ἡ ἐφημερὶς τοῦ Βατικανοῦ «L'Osservatore Romano» (Ὁ Ρωμαῖος Παρατηρητής) ἐπὶ τὴν περίοπτην ἀνω-πάνω θέσιν τῆς πρώτης σελίδος τοῦ φύλλου τῆς 15ης

Τοῦ
κ. **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Τακτικοῦ Μέλους
τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

Μαρτίου ἐ.ἔ. περιγράφει τὰ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας, ἀναφέρει τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μακ. Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ παραθέτει ὠραία φωτογραφία τοῦ Πάπα περιβαλλομένου ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἐπισκέπτες καὶ τὰ ἡγετικά στελέχη τοῦ Παπικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν προώθησι τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος.

Τὸ δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδος «Ὁ Ρωμαῖος Παρατηρητής» ἐξαιρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Πάπας ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰ Μέλη τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόνισε ὅτι «ἤλθεν ἡ ὥρα τῆς συνεργασίας» γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἀναπτυσσομένη τάσις πρὸς ἄρνησι τῆς ὑπερβατικῆς διαστάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ γιὰ νὰ ὀδηγηθῇ ἡ Εὐρώπη «νὰ ἐπανεὐρῆ τις χριστιανικὲς ρίζες τῆς στὴν πληρότητά τους». Ὁ Ποντίφηξ προσέθεσεν ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ «Ὀικουμένη τῆς ἀγιότητος», ἡ ὁποία μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ θὰ ὀδηγήσῃ στὴν πλήρη κοινωνία, ἡ ὁποία «δὲν σημαίνει ἀπορρόφησι ἢ συγχώνευσι, ἀλλὰ συνάντησι ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ».

Τὸ ἴδιο δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδος «L'Osservatore Romano» καταλήγει ὡς ἐξῆς: «Ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας Μητροπολίτης Ἀττικῆς Παντελεήμων ἐξέφρασεν ἐνώπιον τοῦ Πάπα τὴν εὐχή, ἡ ἐπίσκεψις στὸ Βατικανὸ νὰ συντελέσῃ στὸ νὰ δημιουργηθῇ μία νέα περίοδος χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ καρποφόρου συνεργασίας ἀνάμεσα στίς Ἐκκλησίες».

Γιὰ ὅλα τὰ ἀνωτέρω δίδει πληροφορίες καὶ τὸ σχετικὸ Ἀνακοινωθὲν τῆς Ἱ. Συνόδου.

Ἀναμένοντες μὲ ἐνδιαφέρον τὴν ἐπίσημη ἔκθεσι γιὰ τὰ συμφωνηθέντα στὴ Ρώμη περὶ τῆς εὐκαταίας συνεργασίας στὸν κοινωνικό, πολιτισμικό, ἐκπαιδευτικό, βιοηθικό καὶ οἰκολογικό τομέα, ὅπως καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς συνταγματικῆς προστασίας τοῦ χριστιανικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς Εὐρώπης, εὐχόμεθα νὰ ἔχη θετικά πρακτικά ἀποτελέσματα τὸ ἐπανειλημμένως ἀπὸ τὰ συναντηθέντα στελέχη τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μνημονευθέν, ὅτι «ἐκεῖνα, πού τις ἐνώνουν εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού τις χωρίζουν, καὶ καθιστοῦν ἀναγκαῖα τὴν συνεργασία σὲ βάσεις ἀλληλοκατανοήσεως».

Ἡ εἰλικρινὴς πρακτικὴ συνεργασία ἰδίως πρὸς προβολὴ τῆς χριστιανικῆς ταυτότητος τῆς Εὐρώπης θὰ ὑποβοηθήσῃ ἀναμφιβόλως καὶ τὸν θεολογικὸν διάλογο. Πρὸ 27 ἐτῶν ὁ γράφων σὲ διάλεξι τοῦ εἶχε διακηρύξει τὰ ἐξῆς, πού δημοσιεύθηκαν ἀργότερα: «Ἡ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀπόψεων ὡς πρὸς τὸ πρωτεῖο ἢ ἀλάθητο τοῦ Πάπα ἢ ὡς

πρὸς τὴν ἄστοχη προσθήκη τοῦ *Filioque* στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, ἡ ὁποία διαφορὰ, ὑποδαυλισθεῖσα ἀπὸ ἱστορικούς λόγους καὶ λαοψυχολογικούς παράγοντες, ὑπερύψωσε τὸ “τεῖχος τοῦ αἰσχους” καὶ δημιούργησε, ὡς μὴ ὄφελεν, ὀλόκληρες βιβλιοθηκῆς μὲ τὴν *Contra Graecos* καὶ τὴν *Contra Latinos* πολεμικὴ φιλολογία — ἡ διαφορὰ, λέγω, αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ν’ ἀφηνεισθοῦμε ἀπὸ τὸν μακροαῖωνα ὕπνο καὶ νὰ συνειδητοποιήσωμε, ὅτι οἱ δύο Ἐκκλησίες, ἔστω μὲ ψυχραμένους σχέσεις... ὁμολογοῦν σχεδὸν τὴν ἴδια πίστι στὴν ἱερὴ παράδοσι, στὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπισκόπων, στὰ ἑπτὰ Μυστήρια, στίς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων. Καὶ οἱ δύο Ἐκκλησίες ἔχουν τὸν ἴδιο σεβασμὸ πρὸς τὴν Παναγία, τοὺς Ἁγίους, τοὺς Μάρτυρες, τὸν Μοναχικὸ θεσμὸ κ.λπ.» (Περιοδ. «Προβλήματα», Ἰανουάριος 1978, σ. 16). Ἐπομένως, γιὰ τὸ ἀπαιτούμενο στὰ πρακτικὰ ζητήματα ἡθος, πού προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν πίστι καὶ τὸ δόγμα, ὑπάρχει κατὰ μέγιστο μέρος τὸ ἀναγκαῖο δογματικὸ καὶ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο, πού εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀναγκαῖα συνεργασία σὲ πολλοὺς τομεῖς. Ὅπως εἶχε διακηρύξει κάποτε ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Παν. Τρεμπέλας, ἀναφερόμενος σὲ δημόσιο χωρὸ γιὰ τίς ἐπαφές μας μὲ Ρωμαιοκαθολικούς, «ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» (Α’ Ἰωάν. δ’, 2).

Μὲ συγκρατημένη αἰσιοδοξία ἐκφράζομε χαρὰ καὶ ἐλπίδες γιὰ τὰ συζητηθέντα καὶ ἀποφασισθέντα στὴ Ρώμη μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ γιὰ τοὺς φιλόφρονες λόγους, τοὺς ὁποίους χρησιμοποίησε ὁ Πάπας στὴν προσφώνησί του πρὸς τὰ Μέλη τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐξαιρώντας τὴ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς στὴ διαμόρφωσι πολλῶν τομέων τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Δύσεως. Εἶναι σημαντικὴ ἡ διασπῶσα τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ Βατικανοῦ — ἐλπίζομεν εἰλικρινῆς — διαβεβαίωσις τοῦ Πάπα ὅτι ἡ συνάντησις καὶ συνεργασία τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν ἀποβλέπει στὴν «ἀπορρόφησι ἢ συγχώνευσι» τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη, πράγμα πού σημαίνει ὅτι προβάλλεται ἐκ μέρους τοῦ Προκαθημένου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πρόθεσις ἐγκαταλείψεως κατὰ κάποιον τρόπο στὴν πρᾶξι τῆς παλαιότερας ἱμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς τοῦ Βατικανοῦ. Ἄρα γε οἱ μνημονευθέντες μηχανισμοὶ τοῦ Βατικανοῦ θὰ ἀνεχθοῦν μιὰ τέτοια πρόθεσι; Ὁψόμεθα.

Ἡ Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Πάπα Ρώμης Παύλου – Ἰωάννου Β΄ καὶ Μελῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπιτροπῶν, εἰς ἀναμνηστικὴν φωτογραφίαν (Servizio Fotografico de "L'.O.R" τοῦ Βατικανοῦ).

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀνυστερόβουλη συνεργασία θὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀποδυνάμωσι καὶ ἐξάλειψι τοῦ —ἤδη ἐπανελημμένως καταδικασθέντος στὰ πλαίσια τοῦ ἐπισήμου θεολογικοῦ διαλόγου— Οὐνιτισμοῦ καὶ θὰ καταστήσῃ δυνατὴ τὴ συνέχισι καὶ ἐκ νέου ἐνεργοποίησι τοῦ ὑπὸ τίς εὐλογίες τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διεξαγομένου ἕως τώρα, ἀλλὰ κινδυνεύοντος, διαλόγου αὐτοῦ μεταξὺ τῆς καθ' ὅλου Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ὁ ὁποῖος διάλογος ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν ἐξεύρεσι τρόπων ἄρσεως οὐσιωδῶν ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἄλλων διαφορῶν καὶ πρὸς ἀποκατάστασι τῆς κοινωνίας καὶ ἐνότητος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὄταν αὐτὸ ἐπιτευχθῇ, τότε εὐκολώτερον οἱ προτεσταντικὲς ἐκκλησίες θὰ στρέφονταν ἐλκνόμενες πρὸς ἕνωσι μὲ μιὰ ἀκτινοβολοῦσα πανίσχυ-

ρη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, στὴν ὁποία συνεκτικὸς δεσμὸς θὰ ἦταν ὄχι τὸ διασπαστικὸ Πρωτεῖον ἐξουσίας, ἀλλὰ τὸ ἐνοποιοῦν Πρωτεῖον τιμῆς. Ὅλοι οἱ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Χριστιανοὶ τότε, χωρὶς καχυποψίες καὶ ἀναστολές, θὰ ἔστρεφαν τὸ βλέμμα τους μὲ ἀγάπη πρὸς τὸν Πατριάρχη τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῖου ἡ καθέδρα ἦταν στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες «*Προκαθήμενη τῆς ἀγάπης*» καὶ ἔχει ἀγιασθῇ μὲ τὸ αἷμα τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ ἀναριθμῆτων μαρτύρων. (Πρβλ. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, περ. «Ἐκκλησία», 15 Ὀκτωβρίου 1994, σ. 595).

Στὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ σχολιάσωμε καὶ τὴν ἐπίσκεψι στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ*

Ἐξοχώτατε κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας,

Λαμπρῆ καὶ ἐπίσημῃ Ἑορτῇ τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερα, Κυριακῇ Α' τῶν Νηστειῶν, καὶ ἡ Ἐκκλησία μας πανηγυρίζει τὸν θρίαμβο τῆς ὀρθοδόξου πίστεως στὸν ἀγῶνα τῆς κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῶν αἱρέσεων, ποὺ ἀνεφάνησαν σὲ ὄλη τὴν διαδρομὴ τῆς ἱστορίας τῆς, γιὰ τὴν διατήρηση καθαρῆς καὶ ἀλώβητης τῆς παραδοθείσης πίστεως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐὰν οἱ αἱρέσεις εἶχαν ἐπικρατήσει, ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπλὴ ἀνθρώπινη θρησκεία ἢ κοσμοθεωρία ἀνάμεσα στὶς πολλές, καὶ θὰ εἶχαν καταστρέψῃ τὸ κοσμοσωτήριο ἔργο του. Οἱ σκληροὶ ὁμως ἀγῶνες ἀπὸ τὴν πρώτη ἀποστολικὴ ἐποχὴ μὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ τοὺς μεγάλους πατέρες καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸν ἀγρὸ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπικίνδυνα καὶ ἐπιβλαβῆ ζιζάνια τῶν πλανῶν καὶ τῶν αἱρέσεων καὶ περιχαράκωσαν τὴν πίστη μέσα στὰ ἄγια δόγματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅταν λέμε τὴν λέξη «Ὁρθοδοξία» ἐννοοῦμε τὴν ὀρθὴ πίστη τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ μᾶς ἐδίδαξε ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ἡ ὀρθὴ πίστη προϋποθέτει τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη πηγάζει ἡ ὀρθὴ σχέση μὲ τὸν Θεό, ἡ ὁποία γιὰ τὸν Ὁρθόδοξο Χριστιανό, δὲν εἶναι μιὰ πίστη ἀναυμικῆ, ποὺ προβάλλει σὰν μιὰ ἔμφυτη ἀναζήτηση τοῦ θείου καὶ φύσει ὑπάρχει σὲ κάθε ἀνθρώπινη ψυχῇ, ἀλλὰ μιὰ σχέση στενὴ, μιὰ σχέση συγγενικὴ, μιὰ σχέση πατέρα πρὸς τὰ παιδιά του. Ἀπὸ αὐτὴ δὲ τὴν ὀρθὴ σχέση μὲ τὸν Θεὸ πηγάζει καὶ ἡ ὀρθὴ πράξη καὶ ἡ ὀρθὴ θεώρηση ὅλων τῶν πραγμάτων καὶ προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐπωφελεῖς ἀντιμετώπισή τους.

Ὁ Χριστὸς, ὁ ἰδρυτὴς καὶ θεμελιωτὴς τῆς πίστεώς μας, δὲν ἦλθε στὸν κόσμον σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σοφοὺς, διδασκάλους, προφήτες, ἀναμορφωτὲς τῆς κοινωνίας, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ κάποια νέα θρησκεία, ἀνάμεσα στὶς πολλές, ἀλλὰ ἦλθε σὰν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ δημιουργὸς καὶ συντηρητὴς τοῦ κόσμου. Αὐτὸς μᾶς μίλησε γιὰ τὴν προαιώνια ὑπαρξὴ Του. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος» (Ἰωάν. 1, 1). Μᾶς μίλησε γιὰ τὴν ἐν χρόνῳ σάρκωσή Του. «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (Ἰωάν. 1, 14). Ἐκήρυξε τὴν ἀπόλυτη ταυτότητά του μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα λέγοντας «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμέν» καὶ «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα». Σὲ αὐτὸ ἄλλωστε τὸ σημεῖο καὶ τὸ ἰουδαϊκὸ Συνέδριο ἐστήριξε τὴν θανατικὴ του καταδίκη, διότι, καθὼς ἔλεγαν, «οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ» (Ἰωάν. 5, 18).

Αὐτὸς ὁ Κύριος μᾶς ἐδίδαξε πίστη καὶ ὁμολογία στὸν ἓνα τριαδικὸ Θεό, παραγγέλλοντας στοὺς ἀποστόλους, νὰ μαθητεύσουν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ νὰ βαπτίσουν τοὺς πιστοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σύμφωνα μὲ τὴν δική του παραγγελία πιστεύουμε, ὅπως ὁμολογοῦμε καὶ στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως,

Στὸν ἓνα ἀληθινὸ καὶ ἀδιαίρετον Θεό. Στὸν πατέρα τὸν παντοκράτορα καὶ δημιουργὸ τῆς ὄρατῆς καὶ ἀόρατῆς κτίσης.

Πιστεύουμε στὸν μονογενῆ καὶ προαιώνιο Υἱὸ καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, ποὺ γιὰ

τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων σαρκώθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία μὲ τὴν ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔγινε ὁμοίος μας, ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας. Ἐδίδαξε, ἐθαυματούργησε, σταυρώθηκε, ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἀνελήφθη στὸν οὐρανὸ μὲ δόξα, καὶ στὸ τέλος θὰ ἔλθῃ κατὰ τὴν Β΄ Παρουσία νὰ κρίνῃ «ζῶντας καὶ νεκρούς» καὶ νὰ βασιλεύσῃ αἰώνια.

Πιστεύουμε στὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τὸν Παράκλητο, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ συμπροσκυνεῖται μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ποῦ μίλησε μὲ τὸ στόμα τῶν προφητῶν καὶ κατευθύνει τὴν Ἐκκλησία στὸν αἰώνιο προορισμὸ τῆς.

Πιστεύουμε στὴν μία Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, τὸ Ταμεῖο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κιβωτὸ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

Ὁμολογοῦμε τὸ σωτήριο Βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ γιὰ ἄφεση ἁμαρτιῶν.

Περιμένουμε μὲ ἀκλόνητη ἐλπίδα ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ αἰώνια ζωὴ.

Τιμᾶμε ἀκόμη τὴν Θεοτόκο, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ καθαρῶτατο δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς ὁποίας ἐσαρκώθη ὁ Κύριος καὶ ἔγινε ἡ αἰτία τῆς σωτηρίας ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τιμοῦμε τὸν Τίμιο Σταυρό, ἐπάνω στὸν ὁποῖο ἔπαθε καὶ ἔχυσε τὸ Πανάγιον αἷμα τοῦ ὁ Κυρίου, γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου. Αὐτὸν τὸν Σταυρὸ καθάγιασε τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν μετέβαλε ἀπὸ ξύλο κατάρας σὲ ξύλο ζωῆς, σύμβολο καὶ πνευματικὸ παντοδύναμο ὄπλο τῆς Ἐκκλησίας.

Τιμοῦμε τοὺς ἁγίους, σὰν πιστοὺς ἀθλητὲς τῆς πίστεως καὶ θεράποντες τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὁποίους Ἐκεῖνος περιέβαλε μὲ τὴν θεϊκὴ Του χάρη, τοὺς ἁγίασε καὶ τοὺς ἐδόξασε.

Τιμοῦμε τὰ χαριτόβρυτα ἱερὰ λείψανα, ποῦ παρέχουν χάρη καὶ βοήθεια στοὺς πιστοὺς.

Τιμοῦμε τὶς ἅγιες εἰκόνες, ὡς ἱερὰ σύμβολα, ἐπάνω στὰ ὁποῖα εἰκονίζεται ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ καὶ γεγονότα τῆς ζωῆς του. Ἐπίσης, οἱ μορφὲς καὶ σκηνὲς ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς Θεοτόκου καὶ ὅλων τῶν ἁγίων, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ μεταβαίνει ἡ τιμητικὴ τους προσκύνηση.

Στὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας ἐνώθηκαν ἄρμονικὰ τὸ χριστιανικὸ καὶ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Ἡ λέξις «Ἕλλην» ἦταν συνώνυμη τοῦ εἰδωλολάτρη. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ τὸ δωδεκάθεο τοῦ Ὀλύμπου, ποῦ ἀποτελοῦσε καὶ τὴν ἐπικρατοῦσα τότε θρησκεία, ἦσαν στοιχεῖα

ξένα καὶ ἀπαράδεκτα γιὰ τὸν χριστιανισμό, ποῦ σκοπὸν εἶχε νὰ καταργήσῃ αὐτὴ τὴν δαιμονολατρεία μὲ ὅλες τὶς προεκτάσεις τῆς καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους στὴν γνώση καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ὁρθοδοξία, μὲ τοὺς μεγάλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, διεΐδε ὅτι στὸν ἑλληνισμό δὲν ὑπῆρχε μόνον ἓνα στεῖρο καὶ ἐπικίνδυνον εἰδωλολατρικὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ φυλαχθῇ, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἔξοχο, φωτεινὸ καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα, ποῦ ἔλαμπε μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν μεγάλων φιλοσόφων, ποιητῶν, ρητόρων, μαθηματικῶν, ἀστρονόμων, ἱατρῶν, ἀρχιτεκτόνων, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐχαρρακτήρισε σὰν «πρὸ Χριστοῦ Χριστιανούς», καθὼς καὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν ὀργάνωση μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας.

Ἐπῆρχε ἀκόμη καὶ ἓνα ἄλλο θαυμάσιο ὄργανο, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἦταν καὶ ἡ καθομιλουμένη γιὰ ὅλους τοὺς γνωστοὺς λαοὺς γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειο καὶ πιὸ μακριά, καὶ μὲ τὴν ὁποία μποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ τὶς πιὸ λεπτές καὶ ὑψηλές ἰδέες τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ Ὁρθοδοξία, σὰν τὴν μέλισσα, ἐργάσθηκε χωρὶς προκατάληψη, καὶ διάλεξε τὸ καθαρὸ νέκταρ τῆς γνώσεως, ποῦ ὑπῆρχε στὸν ἑλληνισμό, καὶ χρησιμοποίησε τὴν γλῶσσα, μὲ τὴν ὁποία ἐκήρυξε τὸν λόγο τοῦ εὐαγγελίου σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμο.

Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα πάλι καθαγιασθήκε καὶ ἐξωραΐσθηκε, θέτοντας τὸν ἑαυτὸ του στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ τὴν θαυμάσια μίξις καὶ συνεργασία βλέπουμε στὰ σοφὰ καὶ μεγαλειώδη συγγράμματα τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ κραταιὰ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ποῦ κατὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ χριστιανισμοῦ κυριαρχοῦσε κυρίως ἐπάνω στοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου, μετὰ τὴν παύση τῶν διωγμῶν, τὴν ἀνεξιθρησκεία μὲ τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων τοῦ 313 μ.Χ. καὶ τὴν μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀρχισε βαθμιαῖα νὰ χάνῃ τὴν δύναμή της καὶ τὴν αἴγλη της, γιὰ νὰ ἀλλοιωθῇ τελικὰ ἀπὸ τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀπὸ τότε ὑποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ σκηνὴ ἡ παλαιὰ Ρώμη καὶ παραχωρεῖ τὴν θέση της στὴν νέα Ρώμη, τὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ δημιουργηθῇ μιὰ νέα μεγάλη Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μὲ λαμπρὸ πνεῦμα καὶ πολιτισμὸ, ποῦ θὰ κρατήσῃ καὶ θὰ λάμψῃ γιὰ χίλια καὶ πλέον χρόνια, μέχρι τὴν πτώση της στοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους κατὰ τὸ ἔτος 1453 μ.Χ.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν χιλιετία ἡ Ἐκκλησία ἔδωσε σκλη-

ρούς ἀγῶνες, γιὰ νὰ διατηρήσῃ καθαρὴ καὶ ἀνόθευτὴ τὴν χριστιανικὴ πίστιν, μέσα σ' ἓνα κόσμον ρευστὸ καὶ μεταλλασσόμενο, μέσα στὸν ὁποῖο περιφέρονταν καὶ ἀναμειγνύονταν ἰδέες διάφορες, χριστιανικές, ἰουδαϊκές, εἰδωλολατρικές, ἀθεϊστικὲς καὶ ἄλλες, τὶς ὁποῖες ἀντιμετώπισε μὲ τὴν Ἀποστολικὴ Σύνοδο τοῦ 50-51 μ.Χ., μὲ τὶς τοπικὲς καὶ κυρίως τὶς ἑπτὰ Οἰκουμενικὲς Συνόδους, καὶ τέλος μὲ τὴν Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἔτους 843 μ.Χ. μὲ τὴν αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἡ ὁποία ἀνεστήλωσε τὶς ἅγιες εἰκόνες καὶ ἐσφράγισε τὸν θρίαμβο τῆς Ὁρθοδοξίας. Στὴν χρονικὴ αὐτὴ περίοδο, ἐνεφανίσθησαν καὶ ἔλαμπαν οἱ μεγάλοι καὶ σοφοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας Μ. Ἀθανάσιος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων. Οἱ μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας μέγιστος ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ μέγας δογματολόγος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ καθηγητὴς τῆς μοναστικῆς ζωῆς Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ Μέγας Φώτιος, ὁ Μάξιμος ὁ ὁμολογητὴς, ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι μὲ ὑπεράνθρωπους ἀγῶνες, μὲ διωγμούς, φυλακὲς, ἔξοριες, βασανισμούς καὶ θάνατο, ἀγωνίσθησαν γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀληθινῆς πίστεως καὶ τὸν θρίαμβο τῆς Ὁρθοδοξίας.

Στὴν βυζαντινὴ αὐτὴ περίοδο ἀνεδείχθησαν μεγάλοι καὶ σοφοὶ αὐτοκράτορες, σπουδαῖοι ἐπιστήμονες, μεγάλοι στρατηλάτες ποὺ ἐπεξέτειναν τὰ ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας, Ἅγιοι Πατριάρχες, σοφοὶ διδάσκαλοι, σπουδαῖοι ὕμνογράφοι, μουσουργοὶ, ἀγιογράφοι, ἀρχιτέκτονες, ποιητές, λογοτέχνες, φλογεροὶ Ἱεραπόστολοι, ὅπως οἱ Θεσσαλονικεῖς Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, ποὺ ἐξεπολίτισαν καὶ ἐξεχριστιάνισαν λαοὺς, ὅπως τοὺς Σλαύους καὶ τοὺς Ρώσους. Αὐτὴ ἡ περίοδος ἐδημιούργησε ἓνα λαμπρὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ καὶ εἶναι πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ὅσοι θέλουν νὰ τὴν ἀγνοοῦν, ἢ τὸ χειρότερο νὰ τὴν καταπολεμοῦν, ἀδικοῦν τὴν ἱστορία καὶ τὸ ἔθνος.

Στὴν σκοτεινὴ περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, μέσα στὸ βαθθὸ σκοτάδι τοῦ φόβου, τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀμάθειας, μία φλόγα σιγοκαίει κάτω ἀπὸ τὴν στάχτη τῆς σκλαβιάς καὶ ζεσταίνει, φλογίζει καὶ φωτίζει τὴν ψυχὴ τοῦ σκλαβωμένου γένους, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ φλόγα τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς πίστεώς του. Αὐτὴ ἐφύλαξε ζωντανὴ τὴν ταυτότητά του, αὐτὴ τοῦ ὑπενθύμιζε διαρκῶς τὴν κατα-

γωγὴ του, τὸ ἐνδοξο παρελθόν του, τὴν ἱστορία του, τὴν γλώσσα του καὶ τὸν πολιτισμὸ του. Αὐτὴ τοῦ ἐδίδασκε τὰ γράμματα μὲ τοὺς ταπεινοὺς παπάδες καὶ καλογήρους στὸ κρυφὸ σχολεῖο, αὐτὴ περιέσωσε πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, αὐτὴ ἐμφυσοῦσε τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας, αὐτὴ ἐνίσχυε ὕλικά καὶ πνευματικὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, μὲ ἄπειρες θυσίες καὶ ἐκτελέσεις ἀρχιερέων, ἱερέων, μοναχῶν, καὶ ἀπλῶν πιστῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴ ἐμψύχωνε καὶ ἐνδυνάμωνε τὰ παλικάρια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, αὐτὴ ἀναβέτην φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέσα στὸ σκλαβωμένο γένος καὶ ἔξω στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ποὺ κατέφευγαν καὶ ζητοῦσαν τὴν συνδρομὴ τους γιὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ὀνείρου τους, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους. Αὐτὴ ἐφλόγιζε τὴν ψυχὴ τῶν ραγιαδῶν μὲ τὰ πύρινα κηρύγματα τοῦ Πατροκοσμᾶ καὶ ἄλλων διδασκάλων. Αὐτὴ ἐσήκωσε τὸ λάβαρο τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸ καὶ ἐσήμανε τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Αὐτὴ ἐνεψύχωνε τοὺς μακεδονομάχους καὶ τὸν στρατό μας στοὺς βαλκανικοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν βορειῶν ἐπαρχιῶν, τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Αὐτὴ ἔδωσε ἔθνομάρτυρες στὴν Μικρασιατικὴ καταστροφή, ὅπως τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε' καὶ τὸν Χρυσόστομο Σμύρνης. Αὐτὴ εὐλογοῦσε καὶ ἐμψύχωνε τοὺς ἥρωες τοῦ ἄλβανικοῦ ἔπους. Αὐτὴ ἀκόμη συνετέλεσε, μὲ τὴν πνευματικὴ τῆς ζωῆς, στὴν ἀναγέννησιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ.

Στὴν σύγχρονη ἐποχὴ ἡ ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία ἐπιτελεῖ ἓνα πολὺ μεγάλο ἔργο σὲ παγκόσμια κλίμακα. Στὴν Ἑλλάδα, ἀσκεῖ σπουδαῖο πνευματικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο, ποὺ ἀποβλέπει στὴν κατὰ Χριστὸν πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ λαοῦ μας, μὲ λειτουργικὲς καὶ εὐχαριστιακὲς συνάξεις, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ κέντρο τῆς πνευματικῆς τῆς ζωῆς, μὲ ὁμιλίες καὶ κηρύγματα, μὲ ἐκδόσεις πνευματικῶν καὶ οἰκοδομητικῶν βιβλίων, μὲ ραδιοφωνικὲς καὶ τηλεοπτικὲς ἐκπομπὲς καὶ παρουσιάσεις, μὲ τὴν ἀνθιστὴ ἀκόμη τοῦ Ὁρθοδόξου μοναχισμοῦ, ὁ ὁποῖος συμβάλλει τὰ μέγιστα στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ λαοῦ μας. Ἀλλὰ μεγάλο εἶναι καὶ τὸ φιλανθρωπικὸ τῆς ἔργου, ποὺ γίνεται γιὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν καὶ ἀδυνάτων ἀδελφῶν μας, μὲ διάφορα ἰδρύματα, ὄρφανοτροφεῖα, οἰκοτροφεῖα, γηροκομεῖα, ἐπαγγελματικὲς σχολές, ἰδρύματα γιὰ ἄτομα μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες, σχολές γο-

Στιγμιότυπο ἀπὸ τῆς Συνοδικῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπικῆς θείας Λειτουργίας τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν Καθεδρικό Ναό τῶν Ἀθηνῶν (24.3.2002)

νέων, στέγες προστασίας ἀγάμων μητέρων, βρεφονηπιακούς σταθμούς, κατασκηνώσεις, ἐνοριακὰ συσσίτια γιὰ ἀπόρους καὶ οἰκονομικούς μετανάστες κ.ἄ.

Στὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀμερικὴ, καὶ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, ἡ ὀρθοδοξία, μὲ τὴν σοφὴ καθοδήγηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν συμβολὴ καὶ τῶν ἄλλων Πρεσβυγενῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, ἀσκεῖ ἓνα πολὺ σημαντικό ἔργο, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ τῶν ὁμογενῶν, καὶ μὲ τὶς ἱεραποστολὲς τῆς μεταφέρει τὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ τὸ ὀρθόδοξο μήνυμα τῆς Ἀγάπης τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συνεργασίας σὲ ὅλους τοὺς λαούς.

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε.

Ἄν σὲ κάθε ἐποχὴ ὑπῆρχαν δυσκολίες, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐπέρασε καὶ ἐμεγαλουργήσε ἡ ὀρθοδοξία, στὸν σύγχρονο κόσμο, οἱ δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα προβάλλουν πιὸ ἔντονα καὶ πιὸ ἀπειλητικὰ γιὰ τὴν παγκόσμια εἰρήνη καὶ ὁ ρόλος τῆς ὀρθοδοξίας πιὸ σημαντικός. Καὶ τὰ πιὸ σοβαρὰ ἀπὸ αὐτά, ἡ φτώχεια καὶ ἡ στέρηση ποὺ καταδικάζει σὲ λιμὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Οἱ ἀρρώστιες, ποὺ ἀποδεκατίζουν ἀναρίθμητα πλήθη συνανθρώπων μας, κυρίως μικρὰ παιδιὰ τῶν πτωχῶν λαῶν. Ἡ ἀδικία ποὺ ὑφίσταται στὶς κοινωνικὲς μας σχέσεις καὶ μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἡ ἀνεργία, ποὺ βυθίζει σὲ ἀπόγνωση καὶ ἀνασφάλεια τοὺς ἐργαζομένους, κυρίως τοὺς νέους. Ἡ παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ἡ βία, ἡ διαφθορά, ἡ κρίση τῶν θε-

σμῶν καὶ τῶν ἀξιῶν. Ἡ τρομοκρατία, ποὺ δημιουργεῖ νέα κατάσταση φόβου καὶ ἀβεβαιότητας. Τὰ ἀτομικὰ ὄπλα, τὰ ὁποῖα ἔχουν σκορπισθῆ σὲ πολλοὺς λαούς. Τὰ χημικὰ καὶ τὰ βιολογικὰ ὄπλα, ποὺ μποροῦν νὰ παράγονται καὶ ἀπὸ μικροὺς λαούς καὶ ἀπὸ τρομοκρατικὲς ὁμάδες, ἀποτελοῦν κίνδυνο ἀφανισμοῦ ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ διαγραφόμενος κίνδυνος τῆς συγκρούσεως τῶν θρησκειῶν προμηνεῖ παγκόσμιον ὄλεθρο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι γνωστὲς οἱ συγκινητικὲς προσπάθειες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, ὁ ὁποῖος σὰν ἄγγελος εἰρήνης περιέρχεται ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς καὶ συνομιλεῖ μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν θρησκειῶν καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, ἐπιδιώκοντας τὴν συμφιλίωση τῶν λαῶν καὶ τὴν εἰρηνικὴ συνύπαρξή τους. Οἱ σύγχρονες αἰρέσεις, τὰ ἐπικίνδυνα φθοροποιὰ θρησκευτά, ὁ σατανισμὸς καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ταλανίζουν τὸν σύγχρονο κόσμο καὶ δημιουργοῦν γενικὴ σύγχυση.

Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν σύγχυση, τὸν φόβο καὶ τὴν ἀγωνία τῶν λαῶν γιὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ζωῆς των καὶ γιὰ ἐπιχειμένους πολέμους, ἐπαναστάσεις, τρομοκρατικὲς ἐνέργειες καὶ συμφορές, μιὰ ἐλπίδα προβάλλει στὸν ὄριζοντα σὰν ἥλιος φωτεινός. Καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, τὸ πνεῦμα τῆς εἰρήνης, τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας καὶ τῆς προόδου τῶν λαῶν. Εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας.

**ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΟΙΔΙΜΟΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ
ΚΕΡΚΥΡΑΣ, ΠΑΞΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ
ΝΗΣΩΝ
ΚΥΡΟΝ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
(ΤΡΙΒΙΖΑΝ)
(1939-2002)**

Τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Σαλώνων
κ. **ΘΕΟΛΟΓΟΥ**
Ἀρχιεραγματέως
τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

«Καὶ τὸν ἔπαινον αὐτοῦ ἐξαγγελεῖ Ἐκκλησία»
(Σοφ. Σειράχ 39, 10)

Μακαριώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα, Σεπτὲ Προκαθήμενε τῆς καθ' Ἑλλάδα Ἀγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας,

Τιμιωτάτη καὶ πολυσέβαστος Χορεία τῶν Ἁγίων Ἀρχιερέων,

Θεόλεκτε τῶν Πρεσβυτέρων τε καὶ τῶν Διακόνων τῆς θεοσώστου ταύτης Ἐπαρχίας Σύλλογε,

Ἐξοχώτατοι καὶ Ἐντιμότατοι Ἐκπρόσωποι τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς Ἡγεσίας τῆς Πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης,

Φιλόχριστε καὶ πενθηφόρε λαὸ τοῦ Θεοῦ,

Ἄλγος βαθὺ κατακαλύπτει ἀπὸ τετραμήρου ἤδη τὴν Ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀδύνη ὀξεῖα καθαϊμάσσει τὰς καρδίας τοῦ ἀπορφανισθέντος Ὁρθοδόξου Πληρώματος τῆς τοπικῆς ταύτης Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἀδοκίῳ εἰς Κύριον ἐκδημία τοῦ πολυφιλήτου καὶ ἀειμνήστου Ἱεράρχου, Μητροπολίτου Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων κυροῦ Τιμοθέου.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὁ γενναιοφρῶν καὶ συνετὸς ὀπλίτης τῆς παρατάξεως Κυρίου, ὁ μειλίχιος καὶ εἰρηνικὸς Ποιμὴν, ὁ ρηξικέλευθος καὶ ἀσυμβίβαστος Ἱεράρχης, ὁ ζηλωτὴς καὶ ἀπλοῦς Μητροπολίτης Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων, ἐκοιμήθη τὸν ὕπνον τῆς αἰωνίου γαλήνης, μεριμνῶν ἕως τῆς ἐσχάτης του πνοῆς καὶ ἐνασχολούμενος ἀνυστάκτως μὲ τὴν κατὰ Χριστὸν πρόοδον τοῦ πιστευθέντος αὐτῷ ποιμνίου.

Βαρὺ τὸ πλήγμα διὰ τὴν Ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐξάπινης στερεῖται ἐνὸς διακεκριμένου Ἱεράρχου, μὲ ἀκμαίαν Ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν καὶ πολλὴν ἀφοσίωσιν πρὸς αὐτήν, μὲ ἀρτίαν θεολογικὴν συγκρότησιν καὶ ἀδρᾶν πολυμάθειαν, ἐνὸς Ἀρχιερέως ἀποδειχθέντος δοκίμου ἐν πᾶσιν, ἥδη δὲ πορευομένου ἵνα λάβῃ «τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Ἰακώβου 1, 2).

Ὁ Ἱερός τοῦτος Ἄμβων, ὁ ἐξαγγέλων τῷ φιλοχρίστῳ λαῷ ρήματα ζωῆς αἰωνίου, ἐν συνοχῇ ψυχῆς εὐροισκόμενος σήμερον πρὸ τοῦ περὶ ἡμᾶς γενομένου ὄντως φοβεροτάτου μυστηρίου τοῦ θανάτου, θὰ προετίμα ἵνα σιωπήσῃ, μὴ ἐπιθυμῶν ἵνα ἐπιτείνῃ τὴν ὀδύνην τοῦ χριστωνύμου καὶ βαρυσταλοῦντος ποιμνίου.

Ἐπιτραπήτω αὐτῷ, ὅμως, Μακαριώτατε, ὅπως ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, σκιαγραφῆσῃ, ὅση αὐτῷ δύναμις, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου, καὶ προστίσῃται τὴν ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν αὐτοῦ, ἵνα δικαίως «καὶ τὸν ἔπαινον αὐτοῦ ἐξαγγείλῃ ἡ Ἐκκλησία» (Σοφ. Σειράχ 39, 10).

Ὁ πρὸς τὴν ἀγήρω ἤδη μακαριότητα πορευόμενος προκειμένος ἡμῖν σεπτὸς Ἱεράρχης, ἐγεννήθη ἐν τῇ μυροβόλῳ νήσῳ τῶν Φαιάκων ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἐνάρεξως τοῦ ἐνδόξου διὰ τὸ φιλόχριστον Ἔθνος ἡμῶν Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦ Πρωτοκλήτου μαθητοῦ τοῦ Κυρίου. «*Ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου*» παρηκολούθησεν τὰ γράμματα τῆς ἐγκυκλίου Παιδείας, «*τὰ δυνάμενα σοφίσει τοῖς ἀνθρώποις*», εἰς τὴν ἰδιαιτέραν Πατρίδα του. Εἰς τὸν ἠδὺν ἀγρὸν τῆς παιδικῆς του καρδίας ἐνεσπάρη ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν γονέων του, οἱ ὅποιοι αὐτὸν «*ἐπλάττον καὶ ἐμόρφουν τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι*», καὶ ἐβλάστησεν ὡς καρπὸς εὐκλεῆς ὁ πόθος τῆς «*ἐξ ὅλης καρδίας*» ἀφοσιώσεώς του εἰς τὸν Θεόν. Ἐκ τῶν πρώτων αὐτοῦ χρόνων ἐβημάτισεν «*ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς τοῦ*

ἐν Οὐρανοῖς», ἦτοι ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἔνθα ἀπέκτησε τοῦτο μὲν ὑγιὲς ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα, τοῦτο δὲ λατρευτικὴν παιδείαν, οὗ τὴν τυχούσαν.

Ἐνωπιθεὶς τὸν ἱερὸν λόγον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου «*ἠδεῖα ἢ Πατρίς*», ἐξεπλήρωσε τὰς στρατιωτικὰς του ὑποχρεώσεις «*τῇ φιλότατῃ Πατρίδι τὰ τροφεῖα ἀποδούς*», ἐπιδιώκων ἵνα ὑπηρετήσῃ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ὡς τοῦτο εἶχε ὀραματισθῆ ὁ περικλητὴς συμπατριώτης αὐτοῦ, Ἰωάννης Καποδίστριας, πρῶτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀποθέμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἀγγελομιμήτους τάξεις τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος καὶ περιεβλήθη τὸ ἱερὸν καὶ θεοφιλὲς ἀγγελικὸν σχῆμα εἰς τὴν γῆν τῶν Λακεδαιμόνων, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Σπάρτης Κυπριανοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ ἔχειροτονήθη καὶ εἰς τὸν πρῶτον τῆς Ἱερωσύνης βαθμὸν, δηλονότι τὸν τοῦ Διακόνου, τὸ ἔτος 1962 λαβὼν τὴν Θεῖαν Χάριν, τὴν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσαν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσαν.

Μετὰ ταῦτα, παρηκολούθησε τὰς Σπουδὰς τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστήμης εἰς τὸ ἐν τῷ κλεινῷ ἄστει τῶν Ἀθηνῶν Πανεπιστήμιον, ἔνθα ἐνετράφησεν φιλοπόνως εἰς τὴν μελέτην τῆς Θεολογικῆς γνώσεως, ὥστε «*ἐνδοξάζεσθαι ὁ Θεὸς ἐν τοῖς θαυμασίοις Αὐτοῦ*». Συγχρόνως, μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐπιμελείας, κατέστη ἀκριβῆς γνώστης καὶ «*τῶν γλωσσῶν τῶν ἀνθρώπων*».

Τὸ 1967 ἡ ἄφατος καὶ ἄμετρος τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης φιλανθρωπία τὸν ἠξίωσεν, διὰ τῆς τελεσιουργοῦ Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἵνα λάβῃ ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀρχιερέως τὴν τῆς Ἱερατείας τρισμέγιστον Χάριν.

Τὸ αὐτὸ ἔτος, τῇ πατρικῇ συνδρομῇ τοῦ Μεγάλου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, τοῦ ἀπὸ Κερκύρας, καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρεταννίας Ἀθηναγόρου Κοκκινάκη, μετέβη εἰς Ἀγγλίαν διὰ μεταπτυχιακὰς σπουδὰς. Ἐπὶ ἐν ἔτος παρηκολούθησε Κοινωνιολογίαν καὶ ἀγγλικὴν Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Sassex καὶ διωρίσθη πρῶτος Προϊστάμενος τῆς Ἑλληνορθοδόξου Κοινότητος τοῦ Brighton, ὅπου διωργάνωσεν τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον.

Μετὰ ἐν ἔτος διωρίσθη Προϊστάμενος τῆς Κοινότητος καὶ Διευθυντῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου εἰς τὴν νευραλγικὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ἀνατολικοῦ Λονδίνου, ὅπου διωργάνωσεν Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, ἐνῶ παραλλήλως διωργάνωσεν τὴν Ἑλληνικὴν

Κοινότητα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον τοῦ South – End on Sea.

Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ἐνεγράφη εἰς τὸ Βασιλικὸν Κολλέγιον «*King's College*» τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου, ἔνθα ἔλαβε «*Master τῆς Φιλοσοφίας*» εἰς τὴν ἔδραν τῆς Δογματικῆς Θεολογίας. Παραλλήλως, εἰς εἰδικὸν Κολλέγιον παρηκολούθησεν ἀγγλικὴν Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν εἰς τὸ Βασιλικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Λονδίνου, τοῦ ὁποῦ ἀνεκηρύχθη καὶ μέλος.

Ἐπανελθὼν, μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του, εἰς τὴν πατρῶαν χθόνα τὸ 1970, διωρίσθη Προϊστάμενος εἰς τὸν ἱστορικὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Γεωργίου - Καρύτση Ἀθηνῶν, ὅπου ὑπηρετήσεν μετ' ἐνζήλου ἱεροπρεπείας ἐπὶ μίαν 15ετίαν. Εἰς τὸν ἐν λόγω Ναὸν διεκρίθη διὰ τὰ ὑψηλῆς στάθμης κηρύγματα αὐτοῦ, διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ πολὺπλευρον ποιμαντικὸν καὶ κοινωνικὸν αὐτοῦ ἔργον, τὰς διαλέξεις καὶ πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις, τὸσον εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Φιλολογικὸν Σύλλογον «*Παρνασσός*», καθὼς καὶ διὰ τὴν ποιμαντικὴν του διακονίαν εἰς τὸ Ὀφθαλμιατρεῖον Ἀθηνῶν.

Παραλλήλως ἐδίδαξε δογματικὴν Θεολογίαν ἐπὶ μίαν διετίαν εἰς τὴν Νυκτερινὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν, ἐνῶ διωρίσθη ὡς ὑπάλληλος εἰς τὰς Ὑπηρεσίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπου ὑπηρετήσεν ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη, τὸ πρῶτον ὡς Γραμματεὺς τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Ποιμαντικοῦ Ἔργου καὶ Θείας Λατρίας, παρουσιάσας λαμπρὰν δραστηριότητα.

Ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων κυρὸς Τιμόθεος διετέλεσεν ὡσαύτως ἐπὶ πενταετίαν Διευθυντῆς τοῦ ἰδιαίτου Γραφείου τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σεραφεῖμ εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον καὶ ἀκολούθως, εὐμνεῖ προκρίσει τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ συμφώνῳ γνώμῃ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, προήχθη εἰς τὴν περιόπτου, ἀλλὰ καὶ περίφροντον καὶ πολὺπλαγκτον θέσιν τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτὴν διοικητικὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διηκόνησεν ἐπὶ μίαν τριετίαν διακριθεὶς διὰ τὸ ἦθος, τὴν ἐργατικότητα, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὰς διοικητικὰς δεξιότητάς του.

Τὴν δὲ 2αν Μαΐου 1984, πρόφρονι ἐπινεύσει τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, «*ἐκλήθη καθάπερ Ἀαζῶν*» καὶ «*ετέθη ἐπὶ τὴν ἀείφωτον τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ Πατρίδος, τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων λυχνίαν*», διὰ νὰ λάμπῃ τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἵνα ἴδωσιν τὰ καλὰ τῆς Πίστεως ἡμῶν ἔργα καὶ δο-

ξάζωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς Οὐρανοῖς.

Ταύτην τὴν ἀρχιερατικὴν Διακονίαν ἐπληροφόρησε θεοφιλῶς δεκαοκταετίαν ὀλόκληρον ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης, ἐργαζόμενος ἀπὸ πρωΐας ἕως βαθείας νυκτὸς διὰ τὴν κατὰ Χριστὸν προκοπὴν τοῦ ποιμνίου ποῦ τοῦ ἐνεπιστεύθη ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ. Μεστὸν εὐχύμων καρπῶν ὑπῆρξε τὸ φιλανθρωπικὸν ἔργον του ἀποδεικνυόμενον καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρύσεως, ὀργανώσεως καὶ ὑποδειγματικῆς λειτουργίας Ἱδρυμάτων, ἅτινα καὶ ἤδη προσφέρουσι στοργὴν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς πονοῦντας καὶ θλιβομένους. Ἐν τούτοις τοῖς Ἱδρύμασιν πρυτανεύουσαν θέσιν κατέχει ὡς κορυφαία ἔκφρασις τῆς ἀγαπώσης καὶ αἰεὶ ἀγωνιώσης καρδίας του, ἐκεῖνο τὸ τῆς Πλατυτέρας, τὸ προοριζόμενον ἵνα ἀνακουφίσῃ τοὺς πόνους καὶ τὰς θλίψεις τῶν ἐν ἀσθενείᾳ εὐρισκομένων ἀδελφῶν ἡμῶν. Ὁ λόγος του πάντοτε ἦτο δυνατός, ἐμπειρικός, ὀρθόδοξος, παραδοσιακὸς ἀλλὰ καὶ τολμηρὸς καὶ ἐπικαιρὸς καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἐπιστηρικτικὸς καὶ ὠφέλιμος. Τὸ ἀκμαῖον φρόνημα, τὸ ἀδούλωτον πνεῦμα, ἡ ἀκαμπτος προσήλωσις εἰς τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον, ἡ ἀκατάβλητος ἀγωνιστικότης, θαυμαστῶς καὶ ἰσομερῶς συνηρμοσμένα μετὰ φιλοστοργίας καὶ εὐαισθησίας ψυχικῆς, ἐχαρακτήριζον τὸν προκείμενον ἡμῖν νεκρόν.

Ὅτε δέ, κατὰ τὰς ἀνεξιχνιάστους βουλάς τοῦ Κυρίου ἐπλήρωσε τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ γῆς παροικίας του, «*θεαρχίῳ νεύματι*» ἐλήφθη καὶ μετεφυτεύθη ὡς ἐλαία κατὰ καρπὸς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν καὶ μακαρίαν ὁ οὐρανοπολίτης ἡδὴ Ἱεράρχης.

Διὰ πάντα ταῦτα ἔνδακρος καὶ σιγῶν προσεύχεται ὁ Ἱερός καὶ εὐαγῆς Κλῆρος τῆς θεοσώστου ταύτης Ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐναγώνιος καὶ συνεχῆς ὑπῆρξεν ἡ μέριμνα τοῦ ἀοιδίμου Ἱεράρχου, τοῦ καὶ ἀόκνως κοπιᾶσαντος, ὥστε νὰ ἀναδεικνύωνται Κληρικοὶ εὐλαβεῖς, σεμνοπρεπεῖς, πλήρεις ἐνθέου ζήλου, μὲ προφητικὴν ἐνόρασιν καὶ τόλμην, κάτοχοι τῆς Ἱερᾶς τε καὶ τῆς θύραθεν παιδείας, ἱκανοὶ καὶ ἔτοιμοι νὰ ὑπερμαχήσουν τῶν τῆς πίστεως Ἀληθειῶν εἰς τοὺς δυσχειμέρους καὶ ἐν πολλοῖς ἀποκαλυπτικὸς χρόνους.

Διὰ πάντα ταῦτα ὡς λύχνοι καιόμενοι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ καὶ ὡς θυμιάματα εὐωδιάζοντα, συνοδεύουσιν αὐτὸν σήμερον αἱ διάπυροι προσευχαὶ τῶν θρηνοδούντων Μοναχῶν τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως, ὑπὲρ τῶν ὁποίων συνεχῆς καὶ ἀδιάπτωτος ὑπῆρξεν ἡ Πατρική του μέριμνα καὶ ἀγάπη.

Διὰ πάντα ταῦτα, καίτοι ἡ κατ' ἄνθρωπον θλίψις πληροῖ τὰς ψυχὰς ἀπάντων ἡμῶν, κλήρου καὶ λαοῦ, στοι-

χοῦντες τῇ θεοδιδάκτῳ πίστει ἡμῶν, θαρροῦμεν ἔνεκα τῆς ἐπιφωσκούσης ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν βεβαίας ἐλπίδος, ὅτι οὗτος μεταβέβηκεν ἐκ τῶν λυπηρῶν καὶ προσκαίρων εἰς τὰ εὐφρόσυνα καὶ αἰώνια. Ἡ συμπαθεστάτη καὶ λίαν προσφιλῆς εἰκὼν του θὰ παραμῆνῃ ἔσαε ἐγκεχαραγμένη γραμμασίαν ἀνεξιτήλοις εἰς τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν καὶ εἰς τὸν κώδικα τῶν τιμιωτέρων ἀναμνήσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ νῦν, σεπτὲ Ποιμενάρχα, τῆς ἀπορφανισθείσης ταύτης Ἱερᾶς Μητροπόλεως, πορεύου ἐν εἰρήνῃ, τὴν μακαρίαν τρίβον, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ἄνω φωτοφορίαν, ἔνθα «*ὁ τῶν ἑορταζόντων ἦχος ὁ ἀκατάπαυστος*» καὶ ἡ ἄληκτος χαρὰ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων Ἀγίων, ἵνα λάβῃς τὸν στέφανον τὸν ἀμαράντινον, «*ὃν ἐπηγγέλατο Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν Αὐτόν*». Συνοδεύουσί σε σήμερον αἱ ὑποκάρδιοι εὐχαὶ τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας, προεξαρχούσης Αὐτῆς τῆς Αὐτοῦ Μακαριότητος τοῦ μεγάλου Προκαθημένου Αὐτῆς καὶ σύμπαντος τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου. Συνηγοροῦσιν ὑπὲρ σοῦ οἱ ἀδιάλειπτοι ἀγῶνες καὶ αἱ καθ' ἡμέραν ἀγωνία σου, τὰ δάκρυά σου καὶ οἱ στεναγμοὶ σου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπολογοῦνται διὰ σέ, δι' ὅσα ἐν βίῳ ὡς ἄνθρωπος ἡμαρτες, οἱ ὑπὸ σοῦ ἔργοις τε καὶ λόγοις στηριχθέντες, παιδαγωγηθέντες καὶ εὐεργετηθέντες. Πορεύθητι τὸ λοιπὸν ἀγαλλόμενος, πολυσέβαστε Ἱεράρχα εἰς τὸν ἀνέσπερον τόπον τῆς ἀναπαύσεως, ἔνθα ἀναμένει σε μὲ ἀναπεπταμένας τὰς χεῖρας ὁ τηλαυγῆς φάρος τῆς ζωῆς σου, ὁ ἐν Ἀγίοις Πατῆρ ἡμῶν Σπυρίδων, Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος, ὁ Θαυματουργός, ὁ τῆς Κερκύρας πολιοῦχος καὶ ἡμῶν ἀπάντων ἀκοίμητος προστάτης καὶ βοηθός, τοῦ ὁποῖου τὸ χαριτόβρυτον, ἀδιαλώβητον καὶ θεοδόξαστον λείψανον ὡς θησαυρὸν τιμαλφέστατον κατέχει ἡ νῆσος αὕτη καὶ τοῦ ὁποῖου τὰς Ἱερᾶς Ἐορτᾶς μεθ' ὑποδειγματικῆς εὐλαβείας καὶ λαμπρότητος προέκρινες καὶ ἀνύψωσες, ὡς ἔκφρασις τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς, ἀγάπης καὶ λατρείας.

Καὶ νῦν, Μακαριώτατε δέσποτα, ὕψωσον τὰς Ἀγίας χεῖρας σου καὶ δεήθητι μετὰ τῆς περιστοιχοῦσης σε Σεβασμίας Ἱεραρχίας, ἔτι ἅπαξ, ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεὸς δεχθῆ καὶ ἀναπαύσῃ τὸν μεταστάντα πιστὸν λάτριν καὶ γνήσιον ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας Του ἐν χώρᾳ ζώντων καὶ ἐν σκηναῖς δικαίων.

ΤΙΜΟΘΕΟΥ

τοῦ Σεβασμιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου,
τῆς Ἀγιοτάτης Μητροπόλεως
Κερκύρας, Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων,
ἡμῶν δὲ Πατρὸς καὶ Ποιμενάρχου, αἰωνία ἡ μνήμη.

**Η ΨΑΛΤΙΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΟΥ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ(*)**

Προοίμιο

«Οὕκουν ἔνεστι πρᾶξις ἐν ἀνθρώποις, ἥτις ἄνευ μουσικῆς τελείται. Θεῖοι μὲν ὕμνοι καὶ τιμαί, μουσικῇ κοσμοῦνται· ἑορταὶ δὲ ἴδιαι καὶ πανηγύρεις πόλεων [μουσικῇ] ἀγάλλονται· πόλεμοι δὲ καὶ ὁδῶν πορεῖαι διὰ μουσικῆς ἐγείρονται τε καὶ καθίστανται· ναυτιλίας τε καὶ εἰρεσίας, καὶ τὰ χαλεπώτατα τῶν χειρωνακτῶν ἔργα, ἀνεπαχθῆ ποιεῖ, τῶν πόνων γινομένη παραμύθιον».¹

Προτίμησα τὸν ἀρχαιοελληνικὸν αὐτὸν ὕμνο τῆς μουσικῆς, ποῦ ἐπλεξε ὁ θεωρητικὸς Ἀριστείδης Κοῦντιλιανός, ἀπ' τὶς πολλὰς παρεμφερεῖς τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑμνολογίες γιὰ τὴν μουσικὴ. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ παραλείψω τὸν στίχο τοῦ ἰδιομέλου «ἦχος καθαρὸς ἑορταζόντων», γιὰ νὰ τὸν ἀποδώσω στὴν κατ' ἐξοχὴν «πρᾶξιν ἐν ἀνθρώποις», τὴν Λειτουργία· δηλαδὴ τὸ ἔργο τοῦ λαοῦ. Ἀπ' τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ἐδῶ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν νοεῖται δημόσια σὺνάξη γιὰ κοινὴ ἀναφορὰ στὸ Θεὸ χωρὶς ἓνα ἠχητικὸ-ψαλτικὸ ἔνδυμα τοῦ λόγου τῆς ἀναφορᾶς μας· «οὕκουν ἔνεστι πρᾶξις ἄνευ μουσικῆς». Ὁ λόγος ὅμως καθ' αὐτόν, τὸ εἶδος του καὶ ἡ μορφὴ του, προσδιορίζει καὶ τὸ ἀντίστοιχο ἠχητικὸ ἔνδυμα, μὲ τοὺς εἰδικoὺς μελοποιητικoὺς κανόνες καὶ τὴν ἀπολυπραγμoνήτη παραδοχὴ τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐγγυᾶται τὴν ὀρθότητα τῆς ἀναπέμψεως τῆς ἀναφορᾶς μας, ὅπως ἔκαναν οἱ γενεές τῶν γενεῶν μέχρι τώρα.

«*Ἡ ψαλτικὴ ἔκφραση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας*», εἶναι ἓνας καλὸς τίτλος γιὰ μιὰ εἰσήγηση· τὸ θέμα ὅμως εἶναι μεγάλο καὶ καίριο. Πρόκειται, οὐσιαστικά, γιὰ θέματα Αἰσθητικῆς στὸ χῶρο τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Καὶ ἡ Αἰσθητικὴ προϋποθέτει, ἀκριβῶς, τὴν ἐπιτέλεση μιᾶς καλλιτεχνικῆς πράξεως, στὸν ὑψιστὸ βαθμὸ τελειότητος· ἀλλιῶς, θὰ πρόκειται γιὰ ἔργο μέτριο, ἢ κακὸ καὶ ἀνάξιο λόγου, καὶ μὲ τὸ ὅποιο δὲν ἀσχολεῖται ἡ Αἰσθητικὴ. Στὴν προκείμενη ὑπόθεση, τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ πράξις εἶναι πολύτεχνη· ὑπάρχει ὁ λόγος, κυρίως εὐχητικὸς ἀλλὰ καὶ ὕμνητικὸς, ὑπάρχει ἡ δομὴ μὲ συντελεστές τοὺς κληρικoὺς καὶ τοὺς ψάλτες, ὑπάρχει ὁ χῶρος τελέσεως, ὁ ἱερός ναὸς μὲ τὴν διάκριση σὲ Ἱερὸ Βῆμα καὶ σὲ κυρίως Ναὸ καὶ σὲ Νάρθηκα, ὑπάρχει ἡ μουσικὴ, ὑπάρχουν ἄμφια, θυμιάματα, ἀρώματα, χρώματα, κίνηση, λαμπάδες, φῶς· γνόφος καὶ ἀνάταση πρὸς τὰ ἐπουράνια, ἢ μέσα στὸ γνόφωμα χαμήλωμα τῶν οὐρανῶν, –ὅπως καὶ νὰ ἴναι, ἀναφορὰ καὶ προσωπικὴ σχέση μὲ τὸ Θεὸ. Ἐὰν θυμηθοῦμε καὶ τὴν περιγραφὴ τῆς οὐράνιας λειτουργίας στὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μποροῦμε ἴσως νὰ συλλογισθοῦμε καλά, γιὰ τὸ ποιά πρέπει νὰ ἴναι καὶ ἡ δική μας «ἐπὶ γῆς» Λειτουργία καὶ «ἀπὸ γῆς» Ἀναφορὰ μας πρὸς τὰ οὐράνια.

Γυρνῶ πάλι στοὺς ὄρους αἰσθητικὴ καὶ τελειότητα τῆς πράξεως. Ὁ λόγος στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι τέλειος· καὶ ἡ δομὴ του εἶναι ἀριστοτεχνικὴ· ἡ μουσικὴ παράδοση εἶναι καὶ αὐτὴ τέλεια – ὑπερτέλεια· τὸ ἴδιο καὶ οἱ ναοὶ καὶ οἱ εἰκόνες καὶ ὅλα τὰ ποικίλματα τῶν καλῶν τεχνῶν, ποῦ διακονοῦν τὴν λατρεία. Τί ἀπομένει, ἢ τί δὲν εἶναι τέλειο; Ἡ δική μας τέλεση καὶ ἐπιτέλεση· ἢ

* Εἰσήγηση κατὰ τὸ Γ' Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιο στελεχῶν ἱερῶν Μητροπόλεων – «*Λατρεύσωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ*», ποῦ πραγματοποιήθηκε στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως στὴ Θεσσαλονίκη, 14-17 Ὀκτωβρίου 2001.

1. Ἀριστείδου Κοῦντιλιανοῦ, Βιβλίον Β' 64. – Πρβλ. Χρυσάνθου, *Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς*, Τεργέστη 1832, σ. 210, § 447.

Τοῦ κ. **ΓΡ. Θ. ΣΤΑΘΗ**

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν

ἐκφορὰ τοῦ λόγου, ἡ ποιότητα τῆς ψαλτικῆς, ἡ κίνησή μας, οἱ ἐπιλογές μας γιὰ τὰ σκευή γιὰ τὰ ἄμφια γιὰ τὰ μυστήρια, γιὰ τὸ μεγαλοκράυγασμα, γιὰ τοῦτο γιὰ ἐκεῖνο γιὰ πολλὰ πράγματα. Τί μπορεῖ νὰ κάνει ἡ Αἰσθητική, καὶ μάλιστα μονάχα γιὰ τὴν ψαλτικὴ ἐκφραση; Ἴσως μόνο νὰ θίξει κάποιες ἀρχές, πού πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι διέπουν τὴν ψαλτικὴ τῆς λατρείας μας, καὶ εἰδικότερα σήμερα, τὴν ψαλτικὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Οἱ ἀρχές αὐτὲς ἀπὸ μόνες τους παρέχουν καὶ τὸ μέτρο τῆς ὀλιγορίας μας ν' ἀκολουθοῦμε τὸν ἁγιασμένο δρόμο τῆς παραδόσεως, καὶ συγχρόνως αὐτὸν τὸ δρόμο τῆς ἐπαναγωγῆς στὸ πρωτότυπο κάλλος.

α. Διαστολὴ τῶν Μυστηρίων καὶ τῶν Ἀκολουθιῶν

Ὅπως καλὰ γνωρίζουμε ὅλοι, τὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀνήκει στὴν ἐνότητα τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων. Ἡ ἄλλη ἐνότητα εἶναι οἱ ἑπτὰ, πάλι, Ἀκολουθίες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νυχθημέρου. Δυὸ βασικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν Μυστηρίων καὶ τῶν Ἀκολουθιῶν, ἀπὸ περισσότερες ἄλλες μικρές, εἶναι οἱ ἀκόλουθες. Πρώτη· οἱ ἑπτὰ Ἀκολουθίες τελοῦνται κατὰ τακτὲς ὥρες τοῦ νυχθημέρου, ἐνῶ τὰ ἑπτὰ Μυστήρια δὲν τελοῦνται σὲ τακτοὺς καιροὺς, παρὰ μονάχα ἂν τελοῦνται σὲ συνύφανση μὲ τὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ μυστήριο τῆς Ἰερωσύνης ἢ τοῦ Γάμου ἢ τοῦ Βαπτίσματος, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος. Δεύτερη διαφορὰ· ὁ λόγος στὰ Μυστήρια εἶναι κυρίως εὐχητικός, ἐνῶ στὶς Ἀκολουθίες εἶναι κυρίως ὑμνητικός. Μὲ ἄλλα λόγια· στὰ Μυστήρια δὲν ἔχουμε πολλὴ μουσικὴ, ἔχουμε δὲ σχεδὸν μόνο μουσικὴ, μὲ πολυεῖδεια ὕμνων καὶ πολυποικιλία ψαλτικῆς ἐπιτηδεύσεως στὶς Ἀκολουθίες, καὶ μάλιστα στὸν Ἑσπερινὸ καὶ τὸν Ὅρθρο.

β. Ὁ εὐχητικὸς λόγος εἶναι τὸ πρωτεύον στὰ Μυστήρια

Ὅλοι, δυστυχῶς, δὲν γνωρίζουμε τὸν εὐχητικὸν λόγον τῶν Μυστηρίων, οὔτε βέβαια καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, πού ὅπωςδῆποτε συχνότερα ἀπὸ τ' ἄλλα μυστήρια παρακολουθοῦμε. Εἶπα παρακολουθοῦμε, γιατί αὐτὸ συνήθως συμβαίνει· δὲν πράττουμε μαζί αὐτὴν τὴν πράξη, δὲν συμμετέχουμε, δὲν εἶναι ἔργο μας ἡ Λειτουργία, ὅπως θὰ ἔπρεπε. Ἀκοῦμε μονάχα τὶς δεήσεις, «*τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*», ἀπ' τὸν διάκονο ἢ τὸν ἱερέα, καὶ μόνο, πάλι, τὰ ἀκροτελεύτια τῶν Εὐχῶν, τῶν θαυμασίων αὐτῶν λειτουργικῶν κειμένων, πού καλύτερα, γιὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἀνθρώπου

στὸν Θεό, δὲν ἔγιναν σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη, οὔτε πρόκειται νὰ γίνουν. Βέβαια τὰ παρακελεύσματα τῶν τυπικῶν διατάξεων, «*μυστικῶς*» καὶ «*ἐκφώνως*», κυρίως, ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἄλλες παρεμφερεῖς διατυπώσεις γιὰ τὸν τρόπο ἀναγνώσεως καὶ ἐκφορᾶς τῶν Εὐχῶν εἶναι γνωστὰ πράγματα.² Πάντως, ὁ ὅποιος λόγος γράφεται γιὰ νὰ ἀναγινώσεται, ὅταν μάλιστα ἀφορᾶ σὲ πολλοὺς ἢ σὲ ὅλους. Αὐτὸ, ἄλλωστε, ἐπιζητεῖται στὸ μυστήριο· ἡ συμμετοχὴ ὅλων. Πρωτεύει ὁ λόγος στὰ μυστήρια, γιατί πρόκειται γιὰ ἄμεση ἀναφορὰ, καὶ ἡ ἀναφορὰ θέλει διάλογο· διάλογο μεταξὺ αὐτῶν πού ἀναφέρονται, γιὰ νὰ ἔναι κοινὴ ἢ ἀναφορὰ καὶ νὰ προσφέρεται «*ἐν ὁμοιοῖα καὶ εἰρήνῃ*», καὶ διάλογο μὲ τὸν Θεό, τοῦ ὁποῦ ὁ λόγος εἶναι ἄμεσος μέσα ἀπ' τὶς θεῖες γραφές.

Ἡ μουσικὴ στὸ μυστήριο ἐνδύει τὸν λόγον συγκεκριμένων ὕμνων καὶ μὲ συγκεκριμένη μελικὴ ἐπιτήδευση, πού θὰ δοῦμε ὕστερα ἀπὸ λίγο. Μᾶς διαφεύγει ὁμως ὁ τρόπος ὁ ἐκφωνητικός, μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφέρεται ὁ εὐχητικὸς λόγος. Κι ἐδῶ πρέπει νὰ γνωρίζουμε τὴν βασικὴ διάκριση· οἱ Δεήσεις ἐκφωνοῦνται καὶ οἱ Εὐχὲς ἀναγινώσκονται. Ἀκόμα· οἱ Εὐχὲς διακρίνονται στὸ κύριο τμήμα τους πού ἀναγινώσεται καὶ στὸ ἀκροτελεύτιο, πού ἀπαραιτήτως ἐκφωνεῖται. Κι ἀκόμα, καὶ τὸ κύριο τμήμα τῶν Εὐχῶν ἀναγινώσεται τουλάχιστον ἱεροπρεπῶς, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου «*ἱεροουργοῦμεν τὸν λόγον*». Ἐδῶ ἡ μουσικὴ πρέπει νὰ κανοναρχεῖ στὸν ἱερούργον τὴ βάση τοῦ ἤχου, στὸν ὁποῖο ψάλλεται ἡ Λειτουργία, γιὰ νὰ τὴν «*βαστᾶ*» ὡς βαστακτῆς καὶ ὁ λειτουργὸς ἱερεὺς ἢ ἀρχιερεὺς. Τὸ λέω ἤπια, γιὰ νὰ μὴ πῶ πῶς πρέπει οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς νὰ εἶναι καὶ καλλιτέχνες ψάλτες. Ἀλλοιῶς, χάνουμε ἐξ ἀρχῆς ἓνα βασικὸ στοιχεῖο τῆς ἰσόρροπης, αἰσθητικῆς, μουσικῆς ἐκφράσεως. «*Κακῶ δὲ μὴ χρῆση ποτέ βοηθῶ· κρεῖττον γὰρ ἢ μὴ ψάλλειν ἢ μόνον, ἢ μετὰ βοηθῶ· ἀπολέσει γὰρ καὶ τὸ σὸν τότε μέλος*», λέει ὁ Γαβριὴλ ἱερομόναχος.³ Κι εἴμαστε μάρτυρες τῶν κακοφωνιῶν πολλὲς φορὲς καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς γενικότερης μουσικῆς ἀπολαύσεως.

Καὶ τὰ ἐκφώνως λεγόμενα, Δεήσεις καὶ ἀκροτελεύτια τῶν Εὐχῶν, πρέπει νὰ ἀπαγγέλλονται ἐκφώνως, μὲ

2. Βλ. τὴν εἰδικὴ γιὰ τὸ θέμα διατριβή, Γ. Ν. Φίλια, Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1997.

3. Βλ. τὴν τελευταία κριτικὴ ἔκδοση, Christian Hannick und Gerda Wolfram, *Gabriel Hieromonachos*, Wien 1985, σ. 96.

τὸν τρόπο ἀκριβῶς πὺν ἡ παραμελημένη ἐκφωνητικὴ σημειογραφία ὑπαγορεύει καὶ ἡ παράδοση κανοναρχεῖ⁴, καὶ ὄχι νὰ ψάλλονται, καὶ μάλιστα με ἐπιτηδειότερο τρόπο ἀπ' ὅ,τι ψάλλουν οἱ ψάλτες. Οἱ διάκονοι καὶ οἱ ἱερεῖς ἄς μὴ ζηλῶνουν τὴν δόξαν καὶ τὰ καμώματα τῶν ψαλτῶν· δὲν εἶναι ψάλτες. Ἐὰν ψάλλουν με φωνητικούς μετεωρισμούς καὶ λαορρυγισμούς καὶ λιγώματα, δὲν συμβάλλουν στὸν σκοπὸ τῆς ἀναφορᾶς· ἴσα ἴσα καταστρέφουν καὶ με τὸν τρόπο αὐτὸ μὰ ἀκόμα πτυχὴ τῆς Λειτουργίας, ἀπὸ ἄποψη αἰσθητικῆς θεωρήσεως τῆς τελείσεως τοῦ μυστηρίου.

γ. Τὰ ψαλτὰ τμήματα τῆς θείας Εὐχαριστίας

Τὰ ψαλτὰ τμήματα τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι λίγα καὶ συγκεκριμένα καὶ ἀφοροῦν σὲ συγκεκριμένους ὕμνους· ἄρα σὲ ποιητικὸ κείμενο. Αὐτὰ τὰ βασικὰ τμήματα εἶναι· ὁ Τρισάγιος Ὑμνος, καὶ μάλιστα ἡ περισσὴ του «Δύναμις, Ἅγιος ὁ Θεός», κατὰ τις δεσποτικῆς καὶ μόνο ἑορτές, ὅπως ἀπαντᾶ σὲ βυζαντινὰ μουσικὰ χειρόγραφα, καὶ οἱ ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε» καὶ «Τὸν σταυρὸν σου προσκυνοῦμεν» – τὸ Ἀλληλουιάριον τοῦ Εὐαγγελίου, με τοὺς ἄρμодиους κατ' ἦχο, καθ' ἡμέρα καὶ καθ' ἑορτὴ ψαλμικούς στίχους· – ὁ Χερουβικός ὕμνος «Οἱ τὰ χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες» καὶ οἱ ἀντὶ τοῦ χερουβικού γνωστοὶ ἄλλοι ὕμνοι «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», «Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ» καὶ «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία»· – τὰ Λειτουργικὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, κυρίως τοῦ Μεγάλου Βασιλείου «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος – Ἀμὴν – Ἀμὴν – Σὲ ὑμνοῦμεν – Ἐπὶ σοὶ χαίρει»· – τὸ μεγαλυνάριον

4. Γιὰ σπουδὴ καὶ ἔρευνα αὐτῆς τῆς παραμελημένης πτυχῆς τῆς λατρείας μας, τῆς ἐκφωνητικῆς πράξεως, πὺν ἔχει καὶ εὐρύτερες λειτουργικῆς διαστάσεις γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ λόγου στὴ λατρεία, διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ πραγματοποιήθηκε σχετικὴ Διημερίδα, 9-10 Νοεμβρίου 2001, με θέμα, ἀκριβῶς, «Ἐκφωνητικὴ Σημειογραφία καὶ Πράξη». Ἡ μοναδικὴ ἐπιστημονικὴ εἰσήγησις ἔγινε ἀπ' τὸν ὑποφαινόμενο Γρ. Θ. Στάθη με τίτλο «Ἱστορία καὶ παρουσίασις τῆς Ἐκφωνητικῆς Σημειογραφίας». Ἡ Διημερίδα ἦταν διαρθρωμένη σὲ πέντε θεματικῆς ἐνότητες, τὶς ἀκόλουθες: Α'. Ἡ ἐκφωνητικὴ ἢ "χῦμα" ἀνάγνωσις τοῦ Προφητολογίου. – Β'. Ἡ ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ Ἀποστόλου καὶ οἱ «ἀναγνώστες». – Γ'. Ἡ ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οἱ «εὐαγγελιστές». – Δ'. Ἡ ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου καὶ τοῦ Κοντακίου τῶν Χριστουγέννων. Ε'. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν, ἢ ἐκφώνησις τοῦ «ἐκφώνως» ἀρχοτελευτίου τους, ἢ ἐκφώνησις τῶν Αἰτήσεων (Δεήσεων). Ἀναμένεται σύντομα νὰ κυκλοφορηθοῦν τὰ Πρακτικά.

«Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς»· – καὶ ὁ Κοινωνικός Ὑμνος, πὺν εἶναι ψαλμικὸ κείμενο, ἐκτὸς ἀπὸ δυὸ περιπτώσεις, δηλαδὴ τὰ Κοινωνικὰ τοῦ Πάσχα «Σῶμα Χριστοῦ μεταλάβετε» καὶ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα». Γι' αὐτοὺς τοὺς ὕμνους τῆς θείας Εὐχαριστίας ἔχουμε σταθερὴ ψαλτικὴ παράδοσις ἀπ' τοὺς βυζαντινοὺς ιγ' - ιδ' αἰῶνες.

Στὴν παγιωθεῖσα λειτουργικὴ πράξις ἔχουμε στὴν ἀρχὴ καὶ τὰ δύο Ἀντίφωνα με ὑποψάλματα τὰ βραχέα τροπάρια «Ταῖς προσβείαις τῆς Θεοτόκου» καὶ «Σῶσον ἡμᾶς Υἱέ Θεοῦ», καθὼς καὶ τὰ εἰσοδικὰ τροπάρια, ἀπολυτικά καὶ κοντάκια. Κι ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν ψαλμώδησι τῶν Τυπικῶν, ἀντὶ τῶν Ἀντιφώνων, ἔχουμε καὶ τροπάρια ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς ἑορτῆς στιχολογούμενα με τοὺς Μακαρισμούς. Αὐτὰ τὰ ψάλματα πὺν ἀπαριθμῶ ἐδῶ προέρχονται ἀπὸ ἄλλες Ἀκολουθίες καὶ ἀνήκουν σὲ ἄλλα μελοποιητικὰ εἶδη καὶ συγκεκριμένα τὸ Εἰρημολογικὸ καὶ τὸ σύντομο Παπαδικὸ. Παρεμβαλλόμενα, στοὺς οἰκείους τόπους, στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ καθ' αὐτὸ Παπαδικῶ μέλους, ἀργοῦ καὶ καλοφωνικοῦ, τῶν βασικῶν ὕμνων τῆς Λειτουργίας, συμβάλλουν σὲ ποικιλία μελικὴ - ρυθμικὴ - ὕμνητικὴ, καὶ νεαροποιοῦν τὴν νηφαλιότητα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν πιστῶν στὴν λατρεία. Εὐκόλα, ὡστόσο, αὐτὰ τὰ ψάλματα διακρίνονται σὰν "στάσιμα", κάπως παράταιρα στὸ διάγραμμα τοῦ μυστηρίου. Κι ὅταν παραφορτώνονται μουσικά, ἢ τροπαριακά, με τὴν προσθήκη δηλαδὴ πολλῶν ἀπολυτικίων κατὰ τὴν εἴσοδο, καταντοῦν καταστροφικὰ τῆς συμμετρίας τῶν στοιχείων πὺν ἀπαρτίζουν τὴν σύνολη πράξις. Τὸ ἴδιο δὲν εὐσταθεῖ καὶ ἡ παρεμβολὴ τῆς ἀκριτοῦς καὶ μακρόσυρτης μνημονεύσεως «πάντων τῶν ἀμνημονεύτων» κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο. Ἐὰς τὸ συλλογισθοῦμε καλά.

δ. Ὁ ἦχος τῶν ψαλμάτων τῆς θείας Εὐχαριστίας: ὁ δεῦτερος κυρίως καὶ ὁ πλ. β'

Ἐνα θέμα, καθαρὰ μουσικὸ-ψαλτικὸ, πὺν λίγο προσέξαμε μέχρι τώρα, εἶναι ὁ ἦχος ἢ οἱ ἦχοι, στὸ μέλος καὶ τὰ ἰδιώματα τῶν ὁποίων παραδόθηκε νὰ ψάλλονται οἱ βασικοὶ ὕμνοι τῆς Εὐχαριστίας, πὺν μνημόνευσα παραπάνω, ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ σταθερὰ ἄλλα ψάλματα, τὰ ὁποῖα πάλι ἀνέφερα. Ὁ ἦχος αὐτὸς εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ δεῦτερος χρωματικός, ἐναλλασσόμενος με τὸν πλάγιο δεῦτερο, ἐπίσης χρωματικὸ. Ὁ Τρισάγιος Ὑμνος, τὰ Λειτουργικὰ τῆς Λειτουργίας τοῦ Μ. Βασι-

λείου, τὸ Μεγαλυνάριο Ἄξιόν ἐστιν, ψάλλονται μέχρι σήμερα σὲ δεύτερο ἦχο, καὶ πρωτοπαράδοθηκαν μελισμένα σὲ β' ἢ σὲ πλ. β' ἦχο τὸ Ἀλληλουιάριο, τὸ Εἰσοδικό, τὸ Χερουβικό⁵, ἀκόμα καὶ τὸ Κοινωνικό καὶ τὸ εἰς τὴν ἀπόλυση «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον». Σὲ δεύτερο ἦχο ψάλλονται καὶ τὰ Ἀντίφωνα, καὶ ὁ ἀρχαῖος ὕμνος «Ὁ μονογενὴς Υἱός». Ὡλη, δηλαδή, ἡ Λειτουργία.

Τί συμβαίνει, λοιπόν, μὲ τὴν προτίμηση καὶ παράδοση αὐτή; Πρέπει ἐδῶ νὰ μουσικολογήσω λίγο περὶ τοὺς ἦχους καὶ εἰδικότερα περὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν χρωματικῶν ἦχων. Γνωρίζουμε ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μουσικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ψαλτικὴ Τέχνη, βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ, διακρίνει τρία γένη μελῶν· τὸ διατονικό, τὸ χρωματικό καὶ τὸ ἑναρμόνιο. Καὶ διατονικό εἶναι τὸ γένος, τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰ διαστήματα τῶν τετραχόρδων καὶ πενταχόρδων εἶναι φυσικὰ μεγέθη τόνων, δηλαδή τόνοι μείζονες, ἐλάσσονες καὶ ἐλάχιστοι. Χρωματικό γένος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἀλλοιωμένα - χρωματισμένα τὰ ἐνδιάμεσα φυσικὰ διαστήματα τοῦ τετραχόρδου καὶ ἔχει κι ἓνα διάστημα τριτημόριο τοῦ μείζονος τόνου. Καὶ ἑναρμόνιο γένος εἶναι ὅταν στὸ τετραχόρδο ὑπάρχει καὶ διάστημα τεταρτημορίου τοῦ μείζονος τόνου. Τὸ ἄκουσμα ποὺ παράγεται ἀπ' τὴν τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαδοχὴ διαστημάτων τῶν τετραχόρδων εἶναι διαφορετικό καὶ ἐμποιεῖ διαφορετικὴ διάθεση στοὺς ἀκροῶμενους.

Ὁ ἀρχαῖος διδάσκαλος Ἀριστείδης Κοῖντιλιανὸς λέει χαρακτηριστικὰ: «Εἰσὶ δὲ τισὶ καὶ κατὰ γένη καὶ ἡλικίας πρὸς εἶδη τινὰ μελωδίας ἐπιτηδειότητες· αἱ μὲν γὰρ παίδων, δι' ἡδονήν· αἱ δὲ γυναικῶν, κατὰ πολὺν διὰ λύπην· αἱ δὲ πρεσβυτῶν, δ' ἐνθουσιασμόν».⁶ Στηριζόμενος

5. Εἶναι γνωστὸ καὶ παραδεδομένο ὅτι καὶ οἱ ἀντὶ Χερουβικοῦ ὕμνοι *Nūn aī dυνάμεις τῶν οὐρανῶν καὶ Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ* ψάλλονται σὲ πλ. β' ἦχο. Στὴν ψαλτικὴ μελοποιῖα ἀπ' τὸν ἰδ' αἰῶνα καὶ δῶθε ὁ ἄλλος ἀντὶ Χερουβικοῦ ὕμνος *Σιγασάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία*, μᾶς παραδόθηκε σὲ πλ. α' ἦχο. Ὡστόσο, ἀρχικὰ καὶ αὐτὸς ὁ ὕμνος ψαλλόταν σὲ ἦχο πλ. β'. Τὴν σχετικὴ μαρτυρία συναντᾶμε στὸ πρόσφατο καλὸ βιβλίον τοῦ Θεοδώρου Ξ. Γιάνκου, *Κανόνες καὶ Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 147, ὑπόσημ. 1., ὅπου μεταφέρεται ἡ σημαντικὴ ἀναγραφή ἀπ' τὸ χφ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίου, gr. 319, ιβ' αἰ.: «Ἰστέον δὲ ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων ψάλλεται καὶ χερουβικὸν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὄλωσ μεμελισμένον, ἦχος πλ. β' Σιγασάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία ... ἀλληλούια». {Πρβλ. R. Taft, «The Great Entrance», *Orientalia Christiana Analecta*, 200, Ρώμη 1975, σσ. 55, 76-77}.

6. Ἀριστείδου Κοῖντιλιανοῦ, Βιβλίον Β' 67. — Πρβλ. Χρυσάνθου, *Θεωρητικόν*, σ. 199, § 441.

σ' αὐτὸ τὸ χωρίο ὁ Χρυσάνθος, ὁ θεωρητικὸς τῆς Νέας Μεθόδου ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, διδάσκει: «Διὰ τοῦτο καὶ λέγεται ὅτι οἱ δύο χρωματικοὶ ἦχοι ἀρμόζουσιν εἰς τοὺς νέους, καὶ οἱ τέσσαρες διατονικοὶ εἰς τοὺς ἄνδρας, καὶ οἱ δύο ἑναρμόνιοι εἰς τοὺς γέροντας. Ἔτι διὰ μερικὴν ἀρέσκειαν λέγονται καὶ ταῦτα. Ἄλλοι μὲν ἦχοι φαίνονται δραστικοὶ τὸ Ἔαρ, ἄλλοι δὲ τὸ Θέρος, ἄλλοι δὲ τὸ Φθινόπωρον, καὶ ἄλλοι τὸν Χειμῶνα. Καὶ πάλιν, ἄλλοι μὲν ἦχοι ἀρέσκουσι τὴν ἡμέραν, ἄλλοι δὲ τὴν νύκτα, ἄλλοι δὲ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ἄλλοι τὴν ἑσπέραν».⁷ Αὐτὰ εἶναι ὀρθὰ καὶ ἀξιοπρόσεκτα, γιὰ παρατηροῦνται καὶ στὴ μουσικὴ, καὶ μάλιστα τὴν λατρευτικὴν, τῶν ἄλλων λαῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων.

Ἐδῶ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω τὴν χρῆση τῶν ἦχων, κυρίως στὴ μελοποίησι τῶν ἰδιομέλων, ἄρα καὶ τῶν δοξαστικῶν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ Στιχηράρια, πρᾶγμα ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ γενικεύσουμε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ψαλτικά εἶδη. — Ὁ α' ἦχος εἶναι ὁ συχνότερος καὶ ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἰδιόμελα τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν. — Ὁ β' ἦχος ἀπαντᾷ σὲ ἰδιόμελα σὲ μνημια μαρτύρων, καὶ ἐναλλάσσεται μὲ τὸν πλ. β'. Εἶναι, πάντως, φανερό ὅτι προτιμᾶται γιὰ τὴν ἱστορία καὶ ἐξύμνησι τῶν παθημάτων καὶ τῶν ἀγωνισμάτων. — Ὁ τρίτος ἀπαντᾷ ἀρχαῖα καὶ μαζί μὲ τὸν ἀκόμη ἀραιότερο βαρὺ ἦχο ἀπαντᾷ τὴν Μ. Τεσσαρακοστή, γιὰ ἠχητικὴ εὐφροσύνη, λόγω τοῦ χαρμωμοῦ χαρακτήρος τους. — Ὁ δ' ἦχος ἀπαντᾷ σὲ ἐγκωμιαστικὰ τροπάρια ἁγίων. — Ὁ πλ. α', ὅπως καὶ ὁ α', εἶναι ἦχος ἰλαρὸς καὶ ἀπαντᾷ σὲ δεσποτικὰς ἑορτὰς κυρίως καὶ σὲ ἑορτὰς ἁγίων μὲ μεγάλη διάδοση. — Ὁ πλ. δ' ἦχος εἶναι ὁ κατ' ἑξοχὴν μεγαλοπρεπὴς καὶ δεσποτικὸς ἦχος. Ἄν ἀνακαλέσουμε στὴ μνήμη μας τὰ γνωστότερα δεσποτικὰ δοξαστικά, ἢ τὰ Ἀνοιξαντάρια, ἢ τὸ Μακάριος ἀνὴρ, ἀκόμα καὶ τὰ Τυπικὰ τῆς Λειτουργίας, θὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν ἀλήθεια τοῦ πράγματος γιὰ τὸν πλ. δ' ἦχο.

Ἐπιστρέφω στοὺς δύο χρωματικούς ἦχους, τὸν δεύτερο καὶ τὸν πλάγιό δεύτερο γιὰ νὰ κάνω τὴν παρατήρησι ὅτι ἀνήκουν σὲ δύο διαφορετικὰ εἶδη τοῦ χρωματικοῦ γένους· στὸ μαλακὸ χρῶμα ὁ δεύτερος καὶ στὸ σκληρὸ ὁ πλάγιος δεύτερος. Ὁ πλάγιος δεύτερος, ἀπ' τὴ φύση του ὡς πλάγιος μὲ βάση σὲ χαμηλὴ φωνητικὴ περιοχὴ, ἐκτείνεται ψηλὰ κι εὐκόλα ἐναλλάσσει τὸ τετραχόρδο του στὴν ψηλὴ φωνητικὴ περιοχὴ μὲ διατονικὸ τε-

7. Χρυσάνθου, *Θεωρητικόν*, σ. 199-200, § 441.

τράχορδο, καὶ προσφέρει ἄρα διπλὴ καὶ τριπλὴ μελικὴ ποιικιλία. Κι εἶναι πρόσφορα ἐδῶ τὰ ἐξάστιχα ἱαμβεῖα αὐτῶν τῶν δύο ἤχων στὴν Παρακλητικὴ·

*Κἂν δευτέραν εἴληφας ἐν τάξει θέσιν
ἀλλ' ἠδονὴ πρώτη σοι τῷ μελιρρύτῳ.
Τὸ σὸν μελιχρὸν καὶ γλυκύτατον μέλος
ὄστᾶ πιαίνει, καρδίας τ' ἐνηδύνει.
Σειρῆνες ἦδον δευτέρου πάντως μέλη
οὔτω πράως σοι ρεῖ μελισταγῆς μέλος.*

Ὁ Χρῦσανθος χαρακτηρίζει ὡς ἐξῆς τὸν β' ἦχο· «Τὸ ἦθος τούτου τοῦ ἤχου σώζει χαρακτῆρα ἐμψυχοῦντα καὶ κεντῶντα· ἔτι δὲ καὶ λυποῦντα καὶ πάθος ἐνστάζοντα». (Θεωρητικόν, σ. 149, § 332).

*Ἐκτος μελωδός, ἀλλ' ὑπέρπρωτος πέλει·
ὁ δεύτερος σὺ τῶν μελῶν δευτερεύων.
Τὰς ἠδονὰς σὺ διπλοσυνθέτους φέρεις,
τοῦ δευτέρου πως δευτερεύων δευτέρως.
Σὲ τὸν μελιχρὸν, τὸν γλυκύν, τὸν τέττιγα,
τὸν ἐν πλαγίοις δεύτερον, τίς οὐ φιλεῖ;*

Καὶ πάλι ὁ Χρῦσανθος λέγει γιὰ τὸν πλ. β' ἦχο· «Τὸ ἦθος τούτου τοῦ ἤχου σώζει χαρακτῆρα ἀρμόζοντα εἰς ἄσματα ἐπικήδεια, καὶ εἰς μελέτας ὑψηλὰς καὶ θείας». (Θεωρητικόν, σ. 161-2, § 361).

Φαίνονται λίγο θεωρητικὰ αὐτὰ ἐδῶ· ἀπορρέουν ὁμως ἀπ' τὴν παρατήρηση ὅτι πράγματι ἔτσι συμβαίνει. Κι ἀφοῦ ἔτσι συμβαίνει κι ἡ παράδοση τὰ κατέστησε παραμόνιμα στοιχεία, αὐτὰ εἶναι τὰ ἀρμόδια γιὰ τὴν ψαλτικὴ ἔκφραση τοῦ μυστηρίου, ὡς «ἐπιτήδεια εἰς μελέτας ὑψηλὰς καὶ θείας». Ἐς θυμηθοῦμε ἐδῶ, ὅτι ὁ Μέγας Κανὼν καὶ τὰ Τριῶδια ἢ καὶ ὁλόκληροι Κανόνες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος μελίσθησαν σὲ πλ. β' καὶ β' ἦχο, ὅσον ἀφορᾶ στὴν ἔκφραση τοῦ στοιχείου τοῦ πάθους καὶ τοῦ πόνου. Κι ἄς θυμηθοῦμε ἀκόμα ὅτι ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος *Φῶς Ἰλαρόν*, καὶ τὰ ἐωθινὰ ἐξαποστειλάρια εἶναι κι αὐτὰ σὲ ἦχο δεύτερο, καὶ ἄς συνδυάσουμε τὸν ἦχο μὲ τὸν καιρὸ τῆς ἡμέρας· ἠλιοβασίλεμα τὴ μᾶ φορὰ, χάραμα τῆς μέρας κι ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου τὴν ἄλλη φορὰ. Κι ὁ καιρὸς τῆς θείας Εὐχαριστίας, πάλι, εἶναι καιρὸς ἐωθινός. Προβάλλει ὅτι ὁ β' ἦχος καὶ γενικὰ οἱ χρωματικοὶ ἦχοι ἀρμόζουν ἢ καὶ ἐκφράζουν τὴν ἀπαλότητα καὶ ἠπιότητα τοῦ φωτός, καὶ ἐνστάζουν ἀνάλογα συναισθήματα στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Τὸ μελιχρὸ καὶ γλυκύτατο μέλος ποῦ πιαίνει τὰ ὄστᾶ καὶ ἐνηδύνει τίς καρδιές, καὶ

τὸ μελισταγῆς πάλι μέλος ποῦ ρεῖ πράως, εἶναι τὸ ἀρμόδιότερο νὰ κατανύξει τίς ψυχὰς, κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ μυστηρίου, καὶ νὰ βοηθήσει στὴν συναίσθηση τοῦ φόβου Θεοῦ καὶ μαζί τοῦ πόθου, νὰ ἀναχθοῦμε λίγο ψηλότερα, κατὰ τὸν λόγο τοῦ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου· «ὅταν γὰρ τὸν Θεὸν διψήσῃ ἡ ψυχὴ, πρῶτον μὲν τῷ φόβῳ καταλύσεται, ἔπειτα δὲ τῷ πόθῳ».⁸

ε. Ὁ Τρισάγιος Ὑμνος καὶ οἱ ἀντὶ Τρισαγίου Ὑμνοι

Ὁ Τρισάγιος Ὑμνος Ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἀντὶ Τρισαγίου στίς ἑορτὲς τοῦ Σταυροῦ *Τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν*, παραδόθηκαν σὲ δεύτερο ἦχο, ὡς μόνιμα στοιχεία τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἀντὶ Τρισαγίου βαπτισματικὸς Ὑμνος *Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε*, εἶναι σὲ α' ἦχο, ἀκριβῶς ἐπειδὴ προέρχεται ἀπ' τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος, ὅπου ὁ χαρακτήρας ὁ μουσικὸς προσιδιάζει μὲ τὸ διατονικὸ ὑμνητικὸ ἦθος καὶ παραβγαίνει μὲ τὸ φῶς καὶ τὸ φῶτισμα ἐκείνου τοῦ μυστηρίου. Ἡ ψαλμώδηση τοῦ Τρισαγίου ὕμνου εἶναι ἰδιότυπη ἀντιφωνική. Γιὰ τὸ τρισὸν τῆς ὑμνήσεως ψάλλεται τρεῖς φορές, καὶ ἐπιτείνεται ἡ τριαδικὴ ὑμνησιὴ μὲ τὴν μικρὴ Δοξολογία *«Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ...»* κ.λπ., καὶ ἐπαναλαμβάνεται μιὰ περισσὴ ἀκόμα φορὰ μὲ μέλος ἔντεχνο καὶ καλοφωνικό, μὲ τὸ παρακείμενον *«Δύναμις»*. Ἡ περισσὴ αὐτὴ μᾶς παραδόθηκε ἀπ' τὸν ἰδ' αἰῶνα σὲ μελισματικὸ ὕφος καὶ μὲ παρεμβολὴ κράτηματος, ἀλλὰ μόνον νὰ ψάλλεται κατὰ τίς δεσποτικὲς ἑορτὲς, καὶ μάλιστα σὲ ἀρχιερατικὴ καὶ πατριαρχικὴ λειτουργία. Τὸ μέλος, ὡς ἀντίφωνο, εἶναι ὁμοιο ἢ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο κατ' ἀντιστοιχία τῶν στίχων, τὸ δὲ κράτημα εἶναι τὸ ἠχητικὸ ἀνάπαυμα, μαζί μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς καλύψεως τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, τὸ κράτημα παρατείνει τὴν ἀνάτασή μας καὶ τὴν μετάστασή μας στοὺς ὑπερουράνιους χώρους, ὅπου ἡ τρισάγια καὶ τριαδικὴ ὑμνησιὴ μᾶς ἀνύψωσε, μὲ τὰ φτερὰ τοῦ Ἰλαροῦ β' ἤχου· καὶ δὲν θὰ θέλαμε, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θέλουμε, νὰ μᾶς κατεβάσουν σύντομα ἀπὸ ἐκεῖ! ...

ς. Τὸ Ἀλληλουιάριον τοῦ Εὐαγγελίου

Ἐπιθυμῶ ἐδῶ νὰ προσφέρω μιὰ συγκεκριμένη, τὴν πιὸ ἄρτια, τυπικὴ διάταξη γιὰ τὴν ψαλμώδηση τοῦ Ἀλλη-

8. Θεογνώστου, «Περὶ πράξεως καὶ θεωρίας καὶ περὶ Ἱερωσύνης», κβ' — *Φιλοκαλία*, ἔκδοσις «Ἀστέρος», τόμος Β', σ. 259.

λουιarioύ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν τελετουργικὴ πράξι τῆς προσφορᾶς τοῦ θυμιάματος καὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ διακόνου γιὰ τὴν ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου «ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ», καὶ στοὺς καιροὺς μας βέβαια ἀπ' τὸν ἄμβωνα.

«Ὁ διάκονος· *Πρόσχωμεν*. Ὁ Ἀναγνώστης· Ἀλληλουία, *Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ*. Ὁ διάκονος· *Πρόσχωμεν*. Καὶ ψάλλεται τὸ Ἀλληλουιάριον, ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ διάκονος θυμῶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν κύκλω σταυροειδῶς καὶ ὄλον τὸ Βῆμα. Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐχεται καθ' ἑαυτὸν· *Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ... καὶ λέγει τὸ Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου ...*, ἕως τέλους. Ὁ δὲ διάκονος, ὡς εἴπομεν, λαβὼν τὸν θυμιατὸν μετὰ τοῦ θυμιάματος πρόσεισι τῷ ἱερεῖ λέγων· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ θυμίαμα*. Τοῦ δὲ ἱερέως συνήθως εὐλογῆσαντος καὶ τὴν εὐχὴν εἰπόντος, καὶ τοῦ διακόνου θυμιάσαντος, τὸ τε ἱερατεῖον ὄλον, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἱερέα καὶ ἀποθεμένου τοῦ θυμιατοῦ, ἔρχεται πρὸς τὸν ἱερέα καὶ ὑποκλίνας αὐτῷ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ... λέγει· *Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου [δεῖνος]*. Ὁ δὲ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν καὶ λέγων· *Ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου, ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ [δεῖνος]*. Καὶ ὁ διάκονος εἰπὼν τὸ Ἀμὴν καὶ προσκυνήσας ἀπέρχεται καὶ στὰς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης μετ' εὐλαβείας, αἶρει τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως καὶ ἐξελθὼν διὰ τῶν ἁγίων Θυρῶν ἀπέρχεται καὶ ἴσταται ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ, προπορευομένων δηλονότι τῶν μανουαλίων μετὰ λαμπάδων». {Χφ. EBE 752 (ις' αἰ.), φφ. 20α-21α}⁹.

Ἡ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ ψαλτικὴ παράδοση μᾶς διέσωσε, ἀρχίζοντας μὲ μέλος σὲ β' ἦχο, μιὰ μεγάλη ἐνότητα Ἀλληλουιარიῶν σὲ ὄλους τοὺς ἦχους, καὶ πολλὰ σὲ ἴδιους ἦχους ἀπὸ πολλοὺς μελουργούς. Οἱ συνθέσεις αὐτὲς ἀναπτύχθηκαν μέχρι καὶ ἐννέα ἀλληλουία, χωρὶς ὅμως τοὺς ψαλμικοὺς στίχους. Γνωρίζουμε, – καὶ ἀναγράφονται μὲ σαφήνεια καὶ κατὰ τάξιν στὸ βιβλίον τοῦ

Ἀποστόλου–, ὅτι ὁ κύκλος τῶν Ἀλληλουιარიῶν εἶναι κανονισμένος γιὰ ὅλες τὶς ἡμέρες καὶ ἑορτὲς μὲ τοὺς ἀρμόδιους στίχους κατὰ τοὺς ἀρμόδιους πάντοτε ἦχους. Στὴν σύγχρονη λειτουργικὴ μας παράδοση ἀτόνησε ἡ ψαλτικὴ αὐτὴ πράξι, καὶ περιέπεσε σὲ δευτερεῖον στοιχεῖο ἢ προσφορὰ τοῦ θυμιάματος, πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Αὐτὴ ἡ παράλειψη καὶ ἀπεμπόληση προξενεῖ μεγάλη βλάβη στὸ μυστήριο· ἀφαιρεῖ τὸ γνόφο τοῦ θυμιάματος καὶ περικόπτει ἓνα ζωτικὸ συμβολικὸ μέλος τῆς ὅλης πράξεως. Καὶ τὸ πρῶτο πρέπει νὰ θεραπευθῇ.

ζ. Τὸ Χερουβικόν

Ἡ ἀρχαιότερη μελοποίηση τοῦ Χερουβικοῦ ἕμνου, καὶ μάλιστα τοῦ «*Νῦν αἱ δυνάμεις*», στὰ τέλη τοῦ ιγ' αἰῶνος ἀπ' τὸν Νικηφόρο Ἡθικό, εἶναι σὲ πλάγιο δευτερο ἦχο. Σὲ πλ. β' πάλι ἦχο εἶναι καὶ τὸ «*Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ*». Καὶ τὸ πρῶτο καθ' αὐτὸ Χερουβικό, «*Οἱ τὰ χερουβίμ*», μελίσθηκε σὲ β' ἦχο. Κατὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ ἀνάπτυξη τῆς μελοποιΐας καὶ τὴν ἐνασχόληση ὄλων τῶν μεγάλων μελοποιῶν νὰ ποιήσουν καὶ Χερουβικά, σειρὲς ὁλόκληρες, καὶ μάλιστα δυὸ καὶ τρεῖς, ἔχουμε ἓνα ἀρίφητο πλουτισμὸ τοῦ μέλους τοῦ Χερουβικοῦ, ποὺ ὁμοίος του εἶναι μόνον τὸ Κοινωνικό. Χάρη σὲ μιὰ θαυμάσια διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ μαθητοῦ μου Κωνσταντίνου Καραγκούνη «*Ἡ παράδοση καὶ ἐξήγηση τοῦ μέλους τῶν Χερουβικῶν στὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιΐα*», γνωρίζουμε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς μελοποιΐας μέχρι περίπου τὰ τέλη τοῦ ιθ' αἰῶνος ἀριθμοῦνται ὑπὲρ τὰ χίλια διακόσια Χερουβικά, μελοποιήματα διακοσίων περίπου μελουργῶν.

Τὸ μέλος τοῦ Χερουβικοῦ, ἀνεξάρτητα τώρα ἀπ' τὸν ἦχο μὲ τὸν ὅποιο μελίζεται καὶ ψάλλεται, ἀνήκει στὸ Παπαδικὸ γένος μελοποιΐας καὶ μπορεῖ νὰ διακρίνεται, ὡς πρὸς τὴν ἔκταση καὶ τὴν μελοποιητικὴ βέβαια μεταχείριση σὲ ἀπλό παπαδικό, σὲ ἀργό παπαδικό, σὲ καλοφωνικό, ἀκόμα καὶ σὲ ἄσματικό παπαδικό καὶ μὲ δίχορη ἐναλλάξ ψαλμώδηση, μὲ παρεμβολὲς δυὸ καὶ τρεῖς καὶ τέσσερις φορὲς κρατημάτων ἀνά ψαλτικὸ πόδα. Ἀφήνοντας αὐτὲς τὶς ἰδιαιτερότητες, μὲ μουσικολογικὸ καθαρὰ ἐνδιαφέρον πιά, στὴν ψαλμώδηση ἑνὸς κοινοῦ Χερουβικοῦ, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἐπῆλθε μιὰ μεγάλη ἀλλαγὴ ὡς πρὸς τὴν μορφή, ἀπ' τὰ τέλη τοῦ ιη' αἰῶνος καὶ πιὸ πολὺ τὸν ιθ' αἰῶνα. Τὸν αἰῶνα μας, τὸν εἰκοστὸ ποὺ πέρασε, καὶ μάλιστα τὴν δευτέρην πεντηκον-

9. Βλ. καὶ Γρηγορίου Θ. Στάθη, *Κυριακὰ Ἀλληλουιάρια τοῦ Εὐαγγελίου* [διὰ τὸν καιρὸν τῆς προσφορᾶς τοῦ θυμιάματος, μελισθέντα κατ' ἦχον μετὰ τῶν ἀρμοδίων στίχων αὐτῶν], Ἀθήνα (Ἀποστολικὴ Διακονία) 2001, σ. 2.

ταετία, τὸ Χερουβικὸ γνώρισε καὶ ἀκόμα μεγαλύτερη ἀλλαγὴ, — καταστροφὴ θά ἴλεγα, μὲ ψαλτικὲς φωνητικὲς ἐμμονὲς σὲ συγκεκριμένους λέξεις, κυρίως στὴν ἀρχή, σὰν μιὰ ἀνάγκη μουσικῆς εἰσαγωγῆς στὴν ὅλη σύνθεση, καὶ στὴν λέξι «τριάδι», σὲ συνδυασμὸ κυρίως μὲ τὴν μακρότερη ἀπ' ὅσο πρέπει θυμίαση τοῦ ἱερουργουῦντος ἀρχιερέως ἀπ' τὴν ὠραία πύλη, μὲ ὅ,τι συνεπάγεται αὐτό, σὲ βαθμὸ ἐκκοσμηκεύσεως. Στὶς ἔσχατες μέρες αὐτὴ ἡ μεγάλη μελικὴ ἀνισορροπία κατάντησε σὲ χωλότητα καὶ ἀναπηρία τέτοια, ὥστε νὰ ψάλλεται μονάχα ἡ λέξι «οἱ τὰ χερουβίμ», νὰ παρατρέχονται χῦμα οἱ ἄλλες λέξεις καὶ νὰ πλατύνεται, χωρὶς τελειωμὸ, τὸ μέλος στὴ λέξι «τριάδι», καὶ νὰ κολοβώνεται ὅλη ἡ σύνθεση στὴ συνέχεια μὲ ἐπὶ τροχάδην ψαλμώδηση, καὶ μὲ γρήγορο, καὶ σχεδὸν στὰ κρυφά, ψελλισμὸ τῆς φράσεως «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι», πού βέβαια δὲν εἶναι ὀρθό· ἡ διακοπὴ γιὰ τὴν εἴσοδο εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸ «ὡς τὸν βασιλέα».

Νὰ σχολιάσω ἐδῶ καὶ νὰ προσφέρω τοὺς σχετικὸς κανόνες μελισμοῦ τοῦ Χερουβικοῦ Ὑμνου, ἀπ' τὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου καὶ ἀπ' τὴν χιλιόχρονη πράξι τῆς μελοποιΐας, εἶναι μᾶλλον ἀνώφελο. Δὲν μπορῶ ὁμως νὰ μὴ πῶ πῶς οἱ μελικὲς περίοδοι σὲ μιὰ παπαδικὴ σύνθεση, μὲ τὶς συγκεκριμένους «θέσεις» τῆς μελοποιΐας, εἶναι σύμμετρος καὶ ἰσορροπες, ἡ διαδοχὴ τους εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἀρμόδια καὶ ἡ ποικιλία τους ἐπιλεκτικὴ, ἡ μετάθεσή τους σὲ χαμηλὲς καὶ σὲ ψηλὲς φωνητικὲς περιοχὲς εἶναι πάλι σύμμετρον γιὰ τὴν δημιουργία τῶν καταλλήλων ἀντιθέσεων καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς ἀνατάσεώς μας ἢ τῆς περιστολῆς μας στὰ γήινα, ἀφοῦ πρέπει νὰ μελίζονται οἱ ἔννοιες «κατὰ τὰ νοούμενα», καὶ οἱ καταληκτικὲς φράσεις ἢ οἱ ἀποδόσεις τῶν μεγάλων μελικῶν τόξων εἶναι πάντοτε ὁμοιες, γιὰ νὰ ἴναι προσιτὲς στοὺς ἀκροώμενους, τουλάχιστον αὐτὲς οἱ μελικὲς γραμμὲς, πού θὰ μποροῦν νὰ τὶς σιγοψέλνουν κι αὐτοί. Κι ἐδῶ πάλι, ὅπως καὶ στὸν Τρισάγιο Ὑμνο, τὸ Κράτημα, ὅταν ἐπιβάλλεται τὸν καιρὸ τῆς εἰσόδου, θέλει νὰ μᾶς ἀποδεσμεύσει ἀπ' τὴν προσήλωσή μας στὸ κείμενο καὶ νὰ μᾶς συνεπάξει στοὺς οὐρανοὺς, κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ βασιλέως τῆς δόξης πού τὸν δορυφοροῦν ἀοράτως οἱ ἀγγελικὲς τάξεις. Αὐτὸ λέει ὁ ὕμνος· καὶ γιὰ νὰ μᾶς ἀφαιρῆ ἢ ἀγνωσία καὶ ἡ ἀγευστία τῆς βυζαντινῆς εὐμέλειας αὐτὴν τὴν μετάσταση κι αὐτὴν τὴν γεύση οὐρανῶν; Ἰσα ἴσα πρέπει νὰ γνωρίζουμε ἑμεῖς πρῶτα καὶ νὰ διδάξουμε καὶ τοὺς ἀδελφούς μας στὴ λατρεία νὰ αἰσθάνονται ἔτσι.

η. Ἡ ἀναφορὰ τῆς Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Ἡ συμβολὴ τοῦ «λαοῦ», ὅπως παλαιὰ σημειώνεται στὰ Τυπικά, μὲ μέλος στοὺς λόγους τῆς Ἀναφορᾶς τοῦ Μ. Βασιλείου, δηλαδὴ «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ» καὶ ἐξῆς, εἶναι πάλι σὲ β' ἤχο κι εἶναι βυζαντινὴ παράδοση τοῦ τέλους τοῦ ιγ' καὶ ἀρχῶν τοῦ ιδ' αἰῶνος. Δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ ἴδια αὐτὰ λόγια τῆς Λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου. Πολὺ ἀραιὰ ὑπάρχει μελοποίησή τους, καὶ μόνο στὰ τέλη τοῦ ιη' αἰῶνος σὲ ὀλοκληρωμένη μορφή. Αὐτὸ σημαίνει πῶς τὸ μουσικὸ ἔνδυμα τῶν λεγομένων Λειτουργικῶν, ἦταν ἀπλὸ καὶ ἀπέριττο, σὲ ὕφος ἐκφωνητικῆς ἀπαγγελίας· ἴσα πού νὰ τὸ νίξεται τὸ νόημα τῶν λόγων καὶ νὰ ἀκούγεται ἡ χαμηλόφωνη ἀνάγνωση τῆς Ἀναφορᾶς. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ σήμερα στὶς καθημερινὲς Λειτουργίες τῶν Μοναστηριῶν, κι αὐτὴ ἡ παράδοση πρωτογράφηκε μὲ σημάδια, τὸν περασμένο αἰῶνα, πρὶν ἀπ' τὴν πρωτοψαλτικὴ ἐπιβολὴ σὲ ὅλους τοὺς ἤχους τῶν Λειτουργικῶν, πρᾶγμα πού παρακίνησε τοὺς λειτουργοὺς ν' ἀποκρίνονται κι αὐτοὶ μὲ ψαλτικὰ καμώματα στὸν κάθε ἤχο.

Τὰ Λειτουργικὰ τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι μιὰ θαυμάσια καὶ λιτὴ μελωδία, ποίημα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος τῶν ἀρχῶν τοῦ ιδ' αἰῶνος, σὲ σύντμηση ἀπ' τὸν Ἰωάννη Πρωτοψάλτη τῶν μέσων τοῦ ιη' αἰῶνος. Τὰ μελικὰ τόξα ἐπαναλαμβάνονται σὰν ἐπάλληλα κύματα, γιὰ νὰ ἴναι εὐκολόψαλτα κι ἀπ' τοὺς πιστοὺς, καὶ δημιουργοῦν τὸ ἠχητικὸ ὑπόστρωμα γιὰ νὰ ἐκτυλίσσεται πάνω του ἡ ἐξομολογητικὴ ἀναφορὰ μας καὶ ἡ ἀνάμνηση ὄλων «τῶν γεγενημένων δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν».

θ. Τὸ Μεγαλυνάριον Ἄξιόν ἐστιν

Μέχρι πολὺ πρόσφατα στὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ μάλιστα στὴ Μεγίστη Λαύρα, τὸ μόνο μεγαλυνάριο πού ἐπέβαλε ἡ παράδοση νὰ ψάλλεται ἦταν τὸ σὲ β' ἤχο «Ἄξιόν ἐστιν». Στὶς πανηγύρεις μόνο τῶν μονῶν γινόταν ἡ παραχώρηση νὰ ψαλῆ σὲ ἄλλο ἤχο, καὶ πάντοτε μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Καὶ μὲ ρίγος θυμᾶμαι τοὺς γέροντες στὸ χωριό μου καὶ σ' ὅλα τὰ χωριά, νὰ κατεβαίνουν ἀπ' τὸ στασίδι τους, ὅταν ψάλλεται τὸ Ἄξιόν ἐστιν, ὅπως κάνουν κι ὅταν ψάλλεται τὸ τροπάριο Ὁ μονογενὴς Υἱός. Μὲ μιὰ λαϊκὴ θεολογία νοιώθουν τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τὸ εὐλαβοῦνται ἔτσι. Οἱ πολλὲς καὶ ποικίλες συνθέσεις σὲ ὅλους τοὺς ἤχους καὶ σὲ κλαδικὰ μέλη ἤχων τοῦ Ἄξιόν ἐστιν ἀπ' τοὺς σύγχρονους

ψάλτες μας, εἶναι ἓνα ἀξιοπρόσεκτο γεγονός καθ' αὐτό και θέλει νὰ ἐκφράσει τὴν με ὄλη τὴν ἰσχύ και τὴν δύναμη τῆς ψυχῆς και τῆς τέχνης τὴν ἐπιτήδευση ὕμνηση κατ' ἀξίαν τῆς Θεοτόκου. Δὲν συνοδεύεται ὁμως πάντοτε αὐτὴ ἡ ἀγαθὴ διάθεση και με σοβαρὴ μουσικὴ και ἀρμόδια τῶν λόγων τοῦ μεγαλυναρίου, και μάλιστα ὅταν πρόκειται γιὰ προσαρμογὴ ἐξωτερικῆς μουσικῆς, και ἔννοω τουρκικῆς, παρμένης ἀπὸ κάποιον τραγουδὶ παθητικὸ, τὶς περισσότερες φορές. Κι εἶναι ἀνοίκειο μιὰ μελικὴ φράση ποὺ ἐξυμνεῖ τὰ μάτια και τὰ φρύδια και τὰ κάλλη κάποιας γυναίκας, νὰ θέλουμε μ' αὐτὴ νὰ στολίσουμε «τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβίμ». Τόσο πρέπει ν' ἀπολέσουμε τὸ μέτρο τῆς σοβαρότητας στοὺς καιροὺς μας;

ι. Τὸ Κοινωνικὸν

Τὸ Κοινωνικὸ ὡς μελοποίημα ἀποτελεῖ τὴν μεγαλύτερη ἴσως ἐνότητα ὁμοειδῶν συνθέσεων τοῦ Παπαδικοῦ μέλους, ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Τὴν μεγαλύτερη, γιὰ τὴν εἶναι πολλὰ σὲ ἀριθμὸ τὰ Κοινωνικά, τὰ τῶν Κυριακῶν, τῆς Ἑβδομάδος και τῶν ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, και ὅλοι οἱ μελοποιοὶ σὲ ὄλες τὶς ἐποχὲς μελοποίησαν κάποιον Κοινωνικὰ. Ἡ στερρὴ αὐτὴ παράδοση κανοναρχεῖ ὅτι μόνο ὁ ἓνας στίχος τοῦ ψαλμοῦ ψάλλεται ὡς Κοινωνικὸ, και ὄχι και ἄλλοι στίχοι. Αὐτὸ εἶχε σὰν συνέπεια τὴν διαμόρφωση μιᾶς διμεροῦς μελικῆς μορφῆς τοῦ Κοινωνικοῦ· τὸ πρῶτο μέρος μιὰ λιτὴ πλατεία μελωδία πάνω στὶς λέξεις τοῦ στίχου, σχετικὰ σύντομη, και τὸ δεύτερο μέρος μιὰ μελισματικὴ ψαλμῶδηση τῶν τριῶν Ἀλληλοῦια, με ἀνάταση τῆς μελωδίας και με ἐπιβολὴ ἠχημάτων, ὄχι κρατημάτων ἐδῶ, γιὰ ν' ἀποπληρωθῇ ὁ χρόνος τῆς ἐτοιμασίας τῆς μεταλήψεως.

Κι ἐδῶ εἶναι και μιὰ περίπτωση ποὺ χρειάζεται λίγη συζήτηση. Τί ψάλλεται κατὰ τὴν μετάληψη τῶν πιστῶν; Σιγοῦν οἱ ψάλτες; Ὁχι, δὲν σιγοῦν· ὁμως ἀντὶ νὰ συνεχίσουν νὰ ψάλλουν τὸ Κοινωνικὸ, ὅπως θά 'πρεπε, ψάλ-

λουν Καταβασίεις, Αἴνους, Πολυελέους και φαιδρὲς μελωδίες σὲ ψαλμικοὺς στίχους ἢ και ἐξωλειουργικούς, με εὐρωπαϊζοντα τρόπο. Μιὰ ἄλλη καταστροφὴ αὐτὴ ἐδῶ ποὺ γίνεται στὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τὸ μέλος τῶν Κοινωνικῶν, τῶν μεγάλων μελωργῶν ἐπιτηδεύεται νὰ διακονήσει τὸ μυστήριον και νὰ ντύσει ὅσο πιὸ ἀρμόδια μπορεῖ τὸ ψαλμικὸ κείμενο, γιὰ νὰ μποροῦν και οἱ πιστοὶ με τὰ φτερά αὐτὰ τῆς μουσικῆς νὰ συναντήσουν τὸν ἀόρατο ἀγγελικὸ κόσμον ποὺ «αἰνεῖ τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν», και νὰ συμπάλουν με τοὺς ἀγγέλους, γιὰ ὄλα και γιὰ τὸ θαῦμα τῆς σωτηρίας τους με τὴ μετάληψη, ποὺ αὐτὴν τὴν ὥρα μεταδίδεται.

Ἐπίλογος

«Μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα παραγινώμεθα, ὅπως μὴ ἀντὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκη τούτων ποιησάμενοι οἴκαδε πορευσώμεθα. Τί δ' ἔστι τὸ ζητούμενον και ὁ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖται; τὸ τοὺς θεοὺς ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῶ συνεσταλμένους και εὐλαβεία κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους».¹⁰ Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μᾶς τοποθετεῖ πάλι στὴν ἀφετηρία τοῦ θέματος· «τί δὲν εἶναι τέλειο στὴν θεία Εὐχαριστία;» και ἀποκρίνομαι πάλι, «ἡ δικὴ μας τέλεση και ἐπιτέλεση· δηλαδὴ ἡ δικὴ μας ἀτέλεια». Ἄτελῆ εἶναι και ὄσα εἶπα, τόση ὥρα ποὺ εἶχατε τὴν κλωσύνη νὰ με ἀνεχτήτε. Οἱ τελειότεροι ἄς συμπληρώσουν, και ἄς γίνουμε τέλειοι κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, τουλάχιστον στὴν τέλεση τοῦ ὑπερτελείου μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, και με τὸ ἀρμόδιο ἔνδυμα τῆς ψαλτικῆς ἐκφράσεως.

Σὰς εὐχαριστῶ.

10. Χρυσόστομος, Ὁμιλία εἰς Ἡσαΐαν Α', PG 56, 99γ.

«Διακονία στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη»**«Διακονία στὴν Ἐνωμένη
Εὐρώπη»****Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ
Ἔθνους****Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα****Ἄναγκαῖος ὁ αὐτοέλεγχος
τῶν ραδιοτηλεοπτικῶν
σταθμῶν****Αὐτοέλεγχος καὶ κατασταλ-
τικὰ μέτρα****Ἀπαιτεῖται λογικὴ καὶ ἠθικὴ
συνέπεια****«Μνημονεύετε Ἀλέξανδρο
Παπαδιαμάντη»****Ὑπόδειγμα ἐκκλησιαστικοῦ
ὑπαλλήλου**

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος σὲ μὴνυμά του, ἀναφερόμενο στὴν Ἐθνικὴ μας Ἐορτὴ, τόνισε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἑξῆς: «Τώρα τὸ Γένος μας βρῖσκεται μπροστὰ στὴ νέα πρόκληση τῆς Ἱστορίας του, δηλονότι στὴν πορεία πού ξεκίνησε ἐντὸς τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης. Οἱ πρόγονοί μας μέσα ἀπὸ χιλιάδες δυσκολίες, ταλαιπωρίες, βασανιστήρια, μαρτύρια μιᾶς βάρβαρης τυραννίας παρέδωσαν σὲ ἐμᾶς ἓνα Ἔθνος εὐρωστο πὸν ἔχει διατηρήσει τὴ μνήμη του, τὶς ρίζες του, τὴν πνευματικότητά του. Καὶ σὲ ἐμᾶς καὶ στοὺς μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς ἔλαχε ἡ εὐθύνη τῆς συνέχειας τοῦ Γένους.

»Τώρα οἱ συνθήκες εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκείνες τῆς σκλαβιάς. Τώρα δὲν ἔχουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸν βάρβαρο κατακτητὴ, ἀλλὰ τὴν ἀλλοτριώσή μας μέσα σὲ ἓνα κόσμον στὸν ὁποῖο ἐπικρατοῦν ἡ ἀθεΐα καὶ ὁ ἐγωισμὸς, ὁ συγκροτισμὸς καὶ ὁ ἄμορφος πολιτισμὸς».

Ἄλλ' ὅμως οἱ θέλοντες νὰ σβησθῆ ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν Ἑλλήνων τὸ 1821 δὲν θὰ κατορθώσουν τίποτε. «Οἱ Ἕλληνες, —ὡς ἐπισημαίνει ὁ Μακαριώτατος—, ἀπέδειξαν στὸ θέμα τῶν ταυτοτήτων καὶ συνεχῶς μὲ τὶς ἐνέργειές τους τεκμηριῶνουν τὸ γεγονὸς ὅτι κρατοῦν ζωντανὸ στὴ μνήμη τους τὸν Εὐαγγελισμὸ τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸ τοῦ Γένους καὶ μὲ πρωτοποροῦσα τὴν Ἐκκλησία τους προσφέρουν τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτισμικὴ διακονία τους στὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη, χωρὶς ἴχνος ἑπαρσης, ἀλλὰ καὶ χωρὶς κανένα σύμπλεγμα κατωτερότητας. Καὶ πρέπει ὅλοι νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸν παλμὸ τῆς θρησκευούσας ψυχῆς τῶν παιδιῶν τῆς θὰ ἀποτελεῖ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος τεράστια καὶ ἀποτελεσματικὴ δύναμη ἀντίστασης ἐναντίον ὅλων ὅσοι νομίζουν ὅτι ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀνατρέψουν τὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ Γένους, νὰ ἐξουθενώσουν τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ νὰ διαστρέψουν τὴν Ἀλήθεια, μετατρέποντας τὴν τυραννία σὲ δῆθεν ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς σὲ μηχανιστικὸ φαινόμενο καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ σὲ πιόνι καὶ ἐργαλεῖο τῶν σκοπιμοτήτων τους».

Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Ἔθνους

Κατὰ τὸ καθιερωμένο γεῦμα, τὸ ὁποῖο, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος παρέθεσε στὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλο καὶ στοὺς Σεβ. Συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς, οἱ προσφωνήσεις τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Μακαριωτάτου ὑπέμνησαν τοὺς ἱστορικοὺς καὶ δεοντολογικοὺς δεσμοὺς Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ἐὰν ὁ Ἀνώτατος Πολιτειακὸς Ἀρχὼν ἐτόνισεν ὅτι ἡ συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Κράτους «εἶναι ἀπαραίτητος ὄχι μόνον στοὺς χαλεποὺς καιροὺς μας, ἀλλὰ πάντοτε», ὁ Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπέμνησεν ὅτι «ἡ Ὁρθοδοξία ὑπῆρξε γιὰ τὸ Ἔθνος μας πραγματικῶς μία κιβωτός, μέσα στὴν ὁποία, σὲ καιροὺς δύσκολους, διεσώθησαν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ὑπαρκτικῆς μας ὄντοτης, καθὼς ἐπίσης τῆς Ἐθνικῆς καὶ Θρησκευτικῆς μας ταυτότητος. Τὸν ρόλο αὐτὸ συνεχίζει νὰ διαδραματίζει ἡ Ἐκκλησία μας, χωρὶς νὰ παραβιάζει, βεβαίως, τοὺς

διακριτούς ρόλους τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ὑπάρχουν μέσα στὰ πλαίσια τῆς εὐνομούμενης συνταγματικῆς Πολιτείας μας».

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα

Ὁ διακεκριμένος δημοσιογράφος κ. Χρῆστος Πασαλάρης σὲ πρόσφατο ἄρθρο του τόνισε, ὅτι τὰ «κανάλια καὶ οἱ ραδιοσταθμοὶ ποὺ δὲν μάχονται γιὰ τὴν Πατρίδα δὲν ἔχουν λόγο ὑπάρξεως. Ἔργο καὶ καθήκον τῶν Μέσων Ἐνημερώσεως εἶναι πρωτίστως νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὰ ἐθνικὰ θέματα, νὰ στηρίζουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ὅταν παλεύει γιὰ τὰ δίκαια τῆς Πατρίδας, νὰ τὴν ἐλέγχουν, ὅταν ἐνδίδει σὲ ξένες πιέσεις, νὰ ξεσηκώνουν τὸν λαό, ὅταν χρειάζεται νὰ πολεμήσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν της...».

Οἱ ὑποδείξεις τοῦ κ. Πασαλάρη εἶναι σύμφωνες πρὸς τὴν μακροαίωνα ἑλληνορθόδοξη παράδοσι. Ἐὰν κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη «οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος οὐδὲ τοκήων γίγνεται», ὁ Μ. Βασίλειος ἐπαινεῖ μὲ ἐπιστολὴ του Σωφρόνιο τὸν Μαγίστρο, διότι εἶναι τόσον φιλόπατρις, ὥστε «τὴν ἐνεγκοῦσαν καὶ θρέψασαν πατρίδα ἴσα γονεῦσι τιμᾶν» καὶ χαίρει, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἄρχοντας «ὄναρ ἐπλούτισεν ἢ πατρίς ἡμῶν, ἄνδρα ἔχουσα τὸν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῆς ἐπιτραπέντα» (Migne Ἐ.Π. 32, 492). Σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ του ἐξαίρει «τὸ τῆς Πατρίδος δίκαιον» καὶ τὸ νὰ εἶναι κάποιος «πατριώτης» (Αὐτ., 1065). Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει στὸν ἴδιο Σωφρόνιο: «Μητέρα τιμᾶν τῶν ὁσίων μῆτηρ δὲ ἄλλη μὲν ἄλλου, κοινὴ δὲ πάντων πατρίς» (Migne Ἐ.Π. 37, 77). Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀναφωνεῖ, ὅτι «οὐδὲν πατρίδος γλυκύτερον» (Migne Ἐ.Π. 49, 35).

Ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα δὲν εἶναι κακῶς νοούμενος ἐθνικισμός, οὔτε ρατσισμός, οὔτε ιδεολογικός «φο(υ)νταμενταλισμός».

Ἄναγκαῖος ὁ αὐτοέλεγχος τῶν ραδιοτηλεοπτικῶν σταθμῶν

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως (ΕΣΡ) ἀπεφάσισε τὴ συνέχισι τῶν τηλεπαιγνιδιῶν «Big Brother» καὶ «Bar», ὑποδεικνύοντας ἀπλῶς στοὺς ἐμπλεκομένους τηλεοπτικοὺς σταθμοὺς τὴν αὐτορρυθμισί τους μὲ στόχο τὴν προφύλαξι τῶν παιδιῶν καὶ νέων, δὲν εἶναι συμβατὸν πρὸς τὸ ὅτι ἐξέχοντες ἐκπρόσω-

ποι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς, Πολιτειακῆς, Πολιτικῆς καὶ παντοειδοῦς Πνευματικῆς Ἠγεσίας μίλησαν γιὰ «τηλεσκοπιδία», γιὰ τηλεοπτικὰ «τοξικὰ ἀπόβλητα», γιὰ προβολὴ στοὺς νέους φθοροποιῶν προτύπων καὶ γιὰ πολιτισμικὸ κατήφορο, ποὺ ὡς αἰτία τους ἔχουν τὸν ἀνταγωνισμό τῶν καναλιῶν καὶ τὸ ἀδίστακτο κυνήγι τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους.

Ἄς ἐλπίσωμε ὅτι ἡ συνιστωμένη ἀπὸ τὸ ΕΣΡ αὐτορρυθμισί τῶν καναλιῶν, σὲ σχέσι πρὸς τὰ δύο ἐξευτελιστικὰ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα τηλεπαιγνίδια, θὰ εἶναι οὐσιαστικὴ καὶ θὰ ἐπεκταθῆ καὶ σὲ ἄλλα ἀπαράδεκτα τηλεοπτικὰ προγράμματα. Ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἔχομεν ἐπισημάνει, ἡ μορφή τῶν τηλεοπτικῶν προγραμμάτων καὶ τῆς καθ' ὅλου καλλιτεχνικῆς δημιουργίας σ' ἓνα ἐλεύθερο δημοκρατικὸ καθεστῶς δὲν χρειάζεται προληπτικὴ λογοκρισία, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι αὐτοελεγχόμενη μὲ συναίσθησι τῆς κοινωνικῆς τῆς εὐθύνης. Δὲν πρέπει ἡ ἐπιδίωξις τοῦ κέρδους νὰ τίθεται στὴν ὑπηρεσία τῆς καταστροφῆς τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀξιών.

Αὐτοέλεγχος καὶ κατασταλτικὰ μέτρα

Ἐπειδὴ ἀρχικῶς ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως εἶχεν ἐπιβάλει τὴν μετὰ μίαν ἡμέραν ἀνακληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀπόφασίν του περὶ καταπαύσεως τῆς συνεχίσεως τῶν δύο «ἐκμαυλιστικῶν θεαμάτων», οἱ παντὸς εἶδους «προοδευτικοὶ» δημοσιογράφοι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ξιφουλκήσουν ἐναντίον τῆς ἐπαινεθείσης ὑπὸ πολλῶν ἀρχικῆς ἀποφάσεως ἢ νὰ τὴν εἰρωνευθοῦν ποικιλοτρόπως.

Τὸ γεγονός αὐτὸ μᾶς δίδει ἀφορμὴ νὰ ὑπενθυμίσωμε, ὅτι ἡ ἀμφισβήτησις τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας καὶ ἡ ἀναγκαιότης τοῦ αὐτοελέγχου δὲν αἴρουν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσι τῆς ἐφαρμογῆς τῆς σχετικῆς κρατικῆς ποινικῆς νομοθεσίας πρὸς προστασίαν μὲ κατασταλτικὰ μέτρα τῶν ἀνωρίμων ἰδίως πολιτῶν καὶ τῆς νεολαίας ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῆς Αἰδοῦς, ποὺ εἶναι κατὰ τὸν Herder ἡ νεωτάτη τῶν Χαρίτων, καὶ ἀπὸ τὴν παντὸς εἶδους πνευματικὴ κανθαριδίμη.

Ἄπαιτεῖται λογικὴ καὶ ἠθικὴ συνέπεια

Σὲ συνάρτησι πρὸς τὰ προηγούμενα ἄς ἐπιτραπῆ νὰ ὑπομνήσωμε ὅτι τὸ Δημοκρατικὸ Κράτος ἔχει ὑποχρέωσι

μέ ἀποφάσεις τῶν εἰδικῶν Δικαστικῶν καί «Ἀνεξαρτήτων Ἀρχῶν», Συμβουλίων καί συλλογικῶν ὀργάνων να προστατεύη «μέ κατασταλτικά μέτρα ἰδίως τοὺς ἀνώριμους πολίτες καί τὴ νεολαία ἀπ' τὴν καλλιτεχνική κανθαριδίνη. Τὸ δημοκρατικὸ Κράτος ἔχει ὑποχρέωσι νὰ πράττῃ αὐτό, ὅπως ἔχει ὑποχρέωσι νὰ περιορίζῃ τόσο τὴν ἐλευθερία στὴ διάδοσι τῶν ναρκωτικῶν ἢ τῶν μεταδοτικῶν νοσημάτων, ὅσο καί τὴν ἐλευθερία στὶς ἐκδηλώσεις τῆς πανουργίας τῆς χωριζομένης ἀπ' τὴν ἀρετὴ ἐπιστήμης, στὴν κοινωνικὴ ἀδικία, στὴν πραγματοποιήσι τῶν ἰδιοτελῶν σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας κ.τ.τ. Εἶναι λοιπὸν ἀσυνεπεῖς καί ἀντιφάσκουν πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους ὅσοι στὸν τομέα τῆς ἐπιβολῆς κατασταλτικῶν μέτρων γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς ἀσυδοσίας μερικῶν λ.χ. βιβλίων ἢ τηλεοπτικῶν ταινιῶν ὀμιλοῦν γιὰ σκοταδισμό, καλογερισμὸ καί ἀντιδραστικὸ πνεῦμα ἢ γιὰ κατάλυσι τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ σὲ ἄλλους τομεῖς, λ.χ. στὸν οἰκονομικὸ, γιὰ νὰ προφυλάξουν ἀπ' τὴν ἀσυδοσία τῆς ἀχαλίνωτης ἐλευθερίας τῆς ἰδιωτικῆς ἢ ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καί αὐθαιρεσίας, ἢ ὅποια μπορεῖ ν' ἀναπτυχθῇ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἀπόλυτου οἰκονομικοῦ-πολιτικοῦ φιλελευθερισμοῦ καί «καπιταλισμοῦ», συνιστοῦν ὄχι ἀπλῶς συνετὴ κατασταλτικὴ ἢ ρυθμιστικὴ κρατικὴ παρεμβατικὴ πολιτικὴ, μὰ ἔχουν ὡς σύνθημά τους τὴν μέ διάφορες κρατικοποιήσεις ἢ κοινωνικοποιήσεις προληπτικῆ ἄρσι τῆς ἐλευθερίας κινήσεως τῶν ἀσυνειδητῶν ἐκμεταλλεπτῶν ἢ ἐκπροσώπων τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας. Ἡ στάσις μας ἀπέναντι στοὺς διάφορους τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ (λ.χ. τὸν καλλιτεχνικὸ ἢ οἰκονομικὸ) πρέπει νὰ διέπεται ἀπ' τὴν ἴδια λογικὴ καί ἠθικὴ νομοτέλεια καί συνέπεια. (Πρὸς ἀποφυγὴ παρεξηγήσεως τονίζομε, πὼς ἀναφέραμε ἕνα παράδειγμα ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ σφαῖρα μόνο γιὰ ἐνίσχυσι ἐκείνου, πού εἴπαμε γιὰ τὴν παρατηρούμενη σὲ πολλοὺς ἔλλειψι συνεπειῶς στὴν ἀξιολόγησι τῶν τηλεοπτικῶν προγραμματίων καί ὄχι γιὰ νὰ πάρωμε ἐδῶ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ στάσι πάνω σ' ἕνα ἐπίκαιρο οἰκονομικοπολιτικὸ ζήτημα.)» (Εὐάγγ. Θεοδώρου, *Τέχνη καί Ἐλευθερία*, Ἀθήνα, 1974, σσ. 42-43).

«Μνημονεύετε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη»

Στὸ τέλος Δεκεμβρίου 2001 πραγματοποιήθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ Κέντρου Μελετῶν τῆς Ἱ. Μονῆς Κύκκου, στὸν Ἀρχάγγελο, τὸ ΚΕ' Θεολογικὸ Συνέδριό τῆς ἀκτινοβόλου Παγκύπριας Ἐνώσεως Ἑλλήνων Θεολόγων μέ

γενικὸ θέμα «Μνημονεύετε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη».

Τὴν ἔναρξι τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου κήρυξε ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος στὸν χαιρετισμὸ του μέ τὴν διακρίνουσα τὸ λόγο του γλαφυρότητα τόνισε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἐξῆς: «Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης εἶναι ὁ διαχρονικὸς καί πάντοτε ἐπίκαιρος καταξιωμένος λογοτέχνης-πεζογράφος μας... Στήριξε μέ πολλὴ συνέπεια καί θεμελίωσε μέ βαθιὰ ἀγάπη τὸ πλούσιο συγγραφικὸ του ἔργο στὴν Ἑλληνικὴ μας Ὁρθοδοξία. Ὑψηλοὶ στόχοι του ἦσαν νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν λαὸ μας ἀπὸ τὴν κενόδοξη ξενομανία, νὰ καταστήσῃ εὐρύτερα γνωστὰ τὰ γνήσια ἑλληνικὰ μας ἦθη καί ἔθιμα, νὰ τονίσει τὸν πλοῦτο τῶν ἀρετῶν, πού χαρακτηρίζουν τὸν λαὸ μας, καί γενικότερα νὰ τονώσει τὸ φρόνημα τοῦ ὅπου γῆς Ἑλληνισμοῦ μπροστὰ στὰ βάσανα, στὶς δοκιμασίες καί στοὺς καύμους τῆς ζωῆς.

»Ἰδοῦ, λοιπὸν, γιατί χαρακτηρίσαμε τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη διαχρονικὸ καί πάντοτε ἐπίκαιρο. Σὲ μέρες δύσκολες ἀπὸ πνευματικὴ ἄποψη, κύρια γνωρίσματα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ χαλάρωσι τῶν δεσμῶν τοῦ σύγχρονου Ἑλληνισμοῦ μέ τὴν παράδοσή του, ἡ ξενομανία καί ὁ κλονισμὸς τῆς θρησκευτικῆς του πίστεως στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας καί στὸν Τριαδικὸ Θεό, ἀλλὰ καί σὲ καιροὺς κρίσιμους γιὰ τὰ μεγάλα μας ἔθνικὰ προβλήματα, ἀνάμεσά τους, καί στὴν πρώτη γραμμῇ, τὸ μεγάλο ἔθνικὸ πρόβλημα τῆς ἡμικατεχόμενης σήμερα νήσου μας, ἔχουμε ἀνάγκη, ὅπως πολὺ σοφὰ συμβουλεύει καί ὁ μεγάλος μας λογοτέχνης - ποιητὴς Ὁδυσσεὺς Ἐλύτης, νὰ «μνημονεύομε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη». Χρειαζόμαστε καί σήμερα τὸν Ἅγιο τῶν Γραμμάτων μας, τὸν Κοσμοκαλόγηρο Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη, ὥστε νὰ μὴ ξεστρατίσομε ἀπὸ τὴν πορεία μας. Ἀντίθετα νὰ μείνομε ὀρθιοὶ καί ἄκαμπτοι προασπιστὲς καί καλλιεργητὲς τῶν ἔθνικῶν καί θρησκευτικῶν ἀξιῶν τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς μας πίστεως. Ἐχομε, ἀκόμη, ἀνάγκη νὰ «μνημονεύομε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη», ὥστε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἴδιος, ἔτσι καί ἐμεῖς «να ὑμνῶμεν μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μας, νὰ περιγράφομε μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καί νὰ ζωγραφῶμε μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθη!»

Ὑπόδειγμα ἐκκλησιαστικοῦ ὑπαλλήλου

Δὲν εἶθισται οἱ Στῆλες τῶν Παρατηρήσεων καί Σχολίων τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ νὰ προβάλλουν λαϊκοὺς

ἐκκλησιαστικούς ὑπαλλήλους. Ἐς ἐπιτραπὴ ὁμως νὰ κάμωμε μιὰ ἐξαίρεσι. Πρόκειται γιὰ τὸν προσφάτως ἐκδημήσαντα εἰς Κύριον σὲ ἡλικία 64 ἐτῶν Γραμματέα τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου Δημήτριο Γ. Δημητριάδη, ὁ ὁποῖος ἐνσάρκωσε τὸ ἰδεῶδες λαϊκοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ, ὁ ὁποῖος διακρινόταν ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀρίστη ἐκτέλεσι τῶν συμβατικῶν του ὑπαλληλικῶν ὑποχρεώσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ θαλερὴ ἐκκλησιαστικὴ του συνειδήσι, ἡ ὁποία τὸν ὠθοῦσε νὰ αὐξάνῃ ἐθελοντικῶς τὰ ὠράρια ἐργασίας του γιὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγάπην καὶ ἀλτρουϊστικὴν διάθεσίν του πρὸς ὅλους, ὅσοι ἔρχονταν σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, ἐξυπηρετοῦσε τοὺς πάντες μὲ αὐτοθυσίαν καὶ ὑποδειγματικὴ ἀφοσίωσιν καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἀγαπητὸς εἰς ὅλους, ὅσοι τὸν ἐγνώριζαν στὴν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου.

Ὅλοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὑπάλληλοι πρέπει νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὴν προσωπογραφία του, τὴν ὁποία εὐγλώττως παρουσίασε στὸν ἐπικήδειο λόγο του ὁ Θεοφ. Χωρεπίσκοπος Τριμυθοῦντος κ. Βασίλειος, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Δημήτριος ἀπὸ τὸ 1960 μέχρι σήμερα ὑπηρετήσῃ με παραδειγματικὸ ζῆλο καὶ ἀφοσίωσιν τὸ ἔργο τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀπὸ διάφορες θέσεις. Ἦταν στενὸς συνεργάτης τοῦ ἀείμνηστου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου τοῦ Γ' καὶ ἔζησε καὶ συνεργάστηκε μαζί του ὅσο λίγοι μὲ μοναδικὴ ἀφοσίωσιν. Κοντὰ στὸν Ἐθνάρχη ἔζησε τίς τραγικὲς μέρες τοῦ πραξικοπήματος, τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, τῆς ἀναγκαστικῆς φυγῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπανόδου του. Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ γεγονότα εἶχαν σφραγίσῃ ἀνεξίτηλα τὴ ζωὴ του, καὶ δὲν παρέλειπε νὰ τὸ ἐκφράζει ὅταν τοῦ διδόταν εὐκαιρία.

»Τὴν ἴδια, ὁμως, πίστη καὶ ἀφοσίωσιν ἐπεδείκνυε καὶ πρὸς τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, γιὰτὶ πίστευε καὶ ὑπηρετοῦσε τὸν ἐκκλησιαστικὸ θεσμό.

»Ὡς Γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς ὑπηρετήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὰ Γραφεῖα Ὁρησκευτικῆς Διαφωτίσεως, Διεκκλησιαστικῶν Σχέσεων, Ἐξωτερικῆς Ἱε-

ραποστολῆς καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους τομεῖς. Ἐκεῖνα ποὺ τὸν διέκριναν στὴν ἐργασία του ἦσαν ἡ ἀποτελεσματικότητά του καὶ τὸ πρακτικὸν του μυαλόν, ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἔκβαση μιᾶς ὑποθέσεως, ποὺ ἀνελάμβανε νὰ διεκπεραιώσῃ. Διακρινόταν γιὰ τὴν προθυμίαν του νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅλους ὅσοι τοῦ ζητοῦσαν βοήθειαν ἢ κάποιαν συμβουλή. Ἡ μακρόχρονη πείρα του στὸ χῶρον τῆς ἐργασίας πρόσφερε στὸν ἴδιον τὴν βεβαιότητα γιὰ τὸν τρόπο λύσεως ἑνὸς προβλήματος καὶ ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνην στοὺς ἐνδιαφερομένους γιὰ τὴν ἀγαθὴ ἔκβαση τῆς ὑποθέσεώς τους. Ἦταν καὶ θὰ παραμείνῃ στὴ μνήμην μας ὁ Δημητριάδης μὲ τὸ ἐκπληκτικὸν τάλαντον νὰ γνωρίζῃ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ ποὺ ἀποτελοῦσε ζωντανὴ ἀναφορὰ καὶ βοήθειαν γιὰ κάθε τί ποὺ τοῦ ζητούσαμε.

Ὁ Δημήτριος, μὲ τὸ τάλαντον τῆς κοινωνικότητος, διατηροῦσε ἀγαθὲς σχέσεις μὲ πρόσωπα κάθε ἡλικίας καὶ θυσίαζε πάντοτε χρόνον γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς συνανθρώπους του, ὄχι μόνον στὸ χῶρον τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ παντοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ἐνδεικτικὰ ἀπὸ τὴν συμμετοχὴν του καὶ τὴν δραστηριοποίησίν του στὸ Σύλλογον Ἀποφοίτων τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Σχολῆς Τυφλῶν, στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τοῦ Κέντρου Συνδιασκέψεων Ἁγίας Νάπας.

Πολλὲς φορὲς εἶχε ἐπιφορτισθεῖ μὲ τὴν εὐθύνην τῆς ἐκπροσωπήσεως τῆς Ἐκκλησίας σὲ διεκκλησιαστικὰ συνέδρια στὴν Κύπρον καὶ στὸ Ἐξωτερικόν, ὅπου καὶ ἐξετιμᾶτο πάντοτε ἡ προσφορὰ του καὶ ὁ εὐχάριστος χαρακτήρας του. Ἰδιαιτέρως ὑπηρεσίες πρόσφερε στὸ Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν Μέσης Ἀνατολῆς.

Ὁ Δημήτριος ἦταν, ὄντως, πολυτάλαντος. Ἦταν ἀκριβῆς γνώστης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Λατρευτικῆς Τάξεως. Συνεδύαζε, ἐπίσης, τὴν γνῶσιν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἐπέμενε στὴν κατὰ τάξιν τέλεσιν τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος εὐτύχησε τὰ τελευταῖα χρόνια νὰ τὸν ἔχει καὶ ὡς ἱεροψάλτην καὶ ὡς πολῦτιμον συμπαραστάτην καὶ βοηθόν γιὰ ὅλες τίς ὑποθέσεις τῆς.

Ε.Δ.Θ.

